

تعیین‌کننده‌های سن اولین ازدواج در ده کشور منتخب آسیا و اقیانوسیه: یک مرور نظام‌مند^۱

مطالعات جامعه‌شناختی

(علمی - پژوهشی)

دوره ۲۵، شماره ۵: ۲۹۹-۳۳۶

شاپا ۲۸۰۹-۱۰۱۰

نمایه در ISC

فریده خلیج‌آبادی فراهانی^۲

دانشیار گروه جمعیت و سلامت، مؤسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور

علی رحیمی^۳

دانشجوی دوره دکتری جمعیت‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات

پذیرش ۹۶/۱۲/۷

دریافت ۹۶/۷/۲۲

چکیده

این مطالعه با هدف بررسی تعیین‌کننده‌های سن اولین ازدواج در ۱۰ کشورهای منتخب آسیا و اقیانوسیه (آذربایجان، ایران، تاجیکستان، ژاپن، تایلند، چین، استرالیا، نیوزلند، هند و مالزی) و به روش مرور منظم انجام شده است. مطالعات بر اساس معیارهای مشخص و با استفاده از کلیدواژه‌های مرتبط با سن ازدواج و عوامل تعیین‌کننده آن، انتخاب شدند. از بین ۱۹۳ مطالعه، ۴۵ مورد انتخاب شده و بر اساس اشتراکات مفهومی، تجزیه و تحلیل محتوایی گردیدند. نتایج نشان داد که مطالعات فوق، تعیین‌کننده‌های سن ازدواج را در دو سطح خرد و کلان شناسایی کرده‌اند. عوامل تعیین‌کننده سن ازدواج در سطح کلان عبارت بودند از "توسعه اقتصادی"، "سیاست جمعیتی"، "بازار و مزیته ازدواج"، "پذیرش و گسترش روابط جنسی قبل از ازدواج و همبستگی" و "عوامل محیطی مانند بی‌ثباتی اجتماعی، نزاع و جنگ‌ها". درحالی‌که عوامل تعیین‌کننده سطح خرد عبارت بودند از: "وضعیت اقتصادی اجتماعی فرد"، "نگرش‌ها و باورها، مذهب و پایبندی به مذهب، قومیت و طبقه اجتماعی"، "توانمندسازی زنان به علت تحصیلات و اشتغال"، "عوامل ارزشی و هنجاری"، "نقش‌های جنسیتی" و "عوامل خانوادگی، زندگی با والدین و تعداد فرزندان". با توجه به تنوع و تفاوت‌های اجتماعی و فرهنگی در سطح منطقه، بسیاری از تفاوت‌های دیده شده در شاخص‌های ازدواج و روند تغییرات آن، تنها به میزان توسعه یافتگی کشورها بستگی نداشته باشد؛ بلکه عوامل ارزشی و فرهنگی در زمینه ازدواج و خانواده در برخی جوامع آسیایی همچنان از تأثیر بالایی برخوردارند و جوامعی که ارزشهای فوق دستخوش تغییرات مهمی شده‌اند، شاهد افزایش قابل توجه سن ازدواج بوده‌اند.

واژگان کلیدی: تعیین‌کننده‌ها، سن ازدواج، ایران، کشورهای آسیا و اقیانوسیه

۱. این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی مصوب مؤسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور در سال ۱۳۹۲ با عنوان "روندها و الگوهای شاخص‌های ازدواج و تعیین‌کننده‌های سن اولین ازدواج در ۱۰ کشور منتخب آسیا و اقیانوسیه، طی چهار دهه گذشته (۲۰۱۰-۱۹۷۰)" می‌باشد.

۲. پست الکترونیکی: farideh.farahani@psri.ac.ir ، faridehfarahani2@gmail.com

۳. پست الکترونیکی: a_rahimi77@yahoo.com

مقدمه

فرآیند ازدواج و تشکیل خانواده، به عنوان یکی از مراحل اساسی زندگی افراد در جامعه و تأثیرگذار بر سایر پدیده‌های جمعیتی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی همواره مورد توجه بوده است. جمعیت‌شناسان ازدواج را به عنوان یکی از پدیده‌های تأثیرگذار بر سه فرآیند مهم باروری، مرگ‌ومیر و مهاجرت، مورد مطالعه قرار می‌دهند. از دیدگاه‌های جامعه‌شناختی و مردم‌شناختی نیز مطالعه ازدواج، هم به عنوان یک رسم و هم به عنوان یک نهاد اجتماعی، اهمیت داشته و تأثیر آن در پیوندهای گروهی و اجتماعی مورد توجه بوده است (کنعانی، ۱۳۸۵: ۱۰۵).

سن اولین ازدواج به دلیل ارتباط نزدیک و بلافاصله با فرزندآوری در بسیاری از کشورها، برای بسیاری از جمعیت‌شناسان جالب‌توجه بوده و طی سال‌های گذشته، تعداد زیادی از مطالعات در کشورهای توسعه‌یافته و اخیراً در حال توسعه، تأثیر تغییرات زمان ازدواج بر انتقال باروری را مورد بررسی قرار داده‌اند (کوال و تردوی^۱، ۱۹۸۶؛ کاسترلین^۲، ۱۹۹۴؛ روزرو بیکس به ای^۳، ۱۹۹۶). با توجه به تجارب تاریخی، جوامعی که سن اولین ازدواج در آنها بالا رفته، میزان باروری آنها کاهش یافته، در حالی که در جوامع سنتی که سن اولین ازدواج آنها پایین‌تر است، سطح بالایی از باروری مشاهده می‌شود (بونگارت^۴، ۱۹۸۲؛ کوال^۵، ۱۹۷۱). بنابراین، این شاخص به لحاظ تأثیرات مستقیم بر باروری و رشد جمعیت، در تدوین سیاست‌های اجتماعی و جمعیتی هر کشور حائز اهمیت است.

آمارهای بخش جمعیت سازمان ملل^۶ (۲۰۰۸) و نیز مطالعات متعدد (اسمیت^۷، ۱۹۸۰؛ منچ و همکاران^۸، ۲۰۰۵؛ جونز^۹، ۲۰۰۷؛ سازمان ملل، ۲۰۱۰؛ جونز، ۲۰۱۰ و ...) نشان می‌دهند که طی دهه‌های اخیر، میانگین سن اولین ازدواج در اکثر کشورهای جهان افزایش یافته است. اما روند افزایشی این شاخص در تمامی کشورها یکسان نبوده و از الگو و شدت متفاوتی برخوردار است. همچنین تحقیقاتی به بررسی روند سن ازدواج در جهان (اورتگرا^{۱۰}، ۲۰۱۲)، تغییرات آن

-
1. Coale & Treadway
 2. Casterline
 3. Rosero-Bixby
 4. Bongaarts
 5. Coale
 6. United Nation
 7. Smith
 8. Mensch & et al
 9. Jones
 10. Ortega

در کشورهای در حال توسعه (؛ وستاف^۱، ۲۰۰۳؛ منچ و همکاران^۲، ۲۰۰۵) و در کشورهای آسیایی (جونز و گوباجو^۳، ۲۰۰۹ و جونز، ۲۰۱۰) پرداخته‌اند. مطالعه اورتگرا (۲۰۱۲) با استفاده از داده‌های ازدواج بخش جمعیت سازمان ملل (۲۰۰۸) نشان داده که به‌طور متوسط، نسبت به دهه ۱۹۷۰، ازدواج در جهان حدود دو سال با تأخیر صورت می‌گیرد و البته تفاوت‌هایی بین کشورهای مختلف مشاهده می‌شود. تأخیر در ازدواج در کشورهای توسعه یافته‌تر، با سرعت بیشتری رخ داده است؛ علی‌رغم پایین بودن مجرد قطعی در سطح جهان، این شاخص در کشورهای توسعه یافته بیشتر است؛ ازدواج‌های توافقی در بیشتر کشورهای جهان و با شیوع مختلف گزارش می‌شوند؛ ازدواج زودرس و اختلاف سنی زیاد زوجین همچنان در کشورهای کمتر توسعه‌یافته یک نگرانی محسوب می‌شود (اورتگرا، ۲۰۱۲).

جنس و تورنتون^۴ (۲۰۰۳) در بررسی وضعیت ازدواج زنان در کشورهای در حال توسعه، از داده‌های طرح‌های جمعیت و سلامت (DHS) و نیز سلسله بررسی‌های گذشته‌نگر انجام شده برای زنان ۱۵-۴۹ سال کشورها، طی دهه‌های اخیر استفاده نمودند. نتایج این مطالعه نشان داده که زنان در کشورهای در حال توسعه، زود ازدواج می‌کنند. اغلب آنها در سنینی که ازدواج می‌کنند، انتخاب محدودی دارند. شیوع ازدواج زودهنگام در زنان، از بیشتر از ۷۰ درصد در جنوب آسیا تا کمتر از ۳۰ درصد در جنوب شرق آسیا متغیر است. زنانی که زود ازدواج می‌کنند، تمایل به تحصیل کمتر و فرزندآوری زودتری دارند و از قدرت تصمیم‌گیری کمتری در خانواده برخوردارند.

منچ و همکارانش^۵ (۲۰۰۵) نیز با هدف بررسی روند زمان ازدواج در مردان و زنان کشورهای در حال توسعه و با استفاده از داده‌های بخش جمعیت سازمان ملل از ۷۳ کشور در حال توسعه و نیز با استفاده از داده‌های گذشته‌نگر طرح سلامت و جمعیت (DHS) ۵۲ کشور که طی سال‌های ۲۰۰۱-۱۹۹۰ جمع‌آوری شده بود، مطالعه‌ای را انجام دادند. این کشورها شامل همه کشورهای آمریکای لاتین، آفریقا و آسیا می‌باشد (به استثناء کشورهایی که از نظر بانک

1. Westoff

2. Mensch & et al

3. Jones & Gubhaju

4. Jensen & Thornton

5. Mench & et al

جهانی درآمد اقتصادی بالا دارند و همچنین کشورهای با جمعیت زیر ۱۴۰۰۰۰ نفر). طبق نتایج این مطالعه، طی ۳۰ سال گذشته، در اکثر کشورهای در حال توسعه، کاهش اساسی در نسبت مردان و زنان ازدواج کرده به چشم می‌خورد. همچنین سن اولین ازدواج با توجه به میزان دسترسی به آموزش و همچنین محل اقامت افراد (شهر و روستا) متفاوت است. این بررسی نشان داده که افزایش شهرنشینی، کاهش ازدواج سنتی، افزایش هزینه‌های ازدواج، مضیقه ازدواج، تغییر قوانین کشورها (از جمله قوانین مربوط به سن ازدواج) و تغییر شکل هنجارهای جهانی در ارتباط با ازدواج زودهنگام برای زنان، با تأخیر ازدواج مرتبط است.

اغلب مطالعات انجام شده در آسیا و جنوب شرق آسیا نیز شواهدی را مبنی بر تأیید تئوری گود (در حال تغییر بودن سن اولین ازدواج) نشان داده‌اند. احتمال تأخیر در ازدواج، در افراد با تحصیلات بالاتر، افراد شهرنشین و افرادی که دارای شغل دستمزدی هستند بیشتر است. کشورهای ژاپن، کره، تایوان، مالزی، سنگاپور، چین و تایلند به طور چشمگیری افزایش سن ازدواج را نشان داده‌اند. با این حال در برخی کشورهای جنوب و جنوب شرق آسیا از قبیل اندونزی، ویتنام، بنگلادش، هند و نپال، افزایش سن ازدواج لزوماً به این شکل اتفاق نیافتاده است (ایسلام و محمود^۱، ۱۹۹۶؛ ساویتریدین^۲، ۱۹۹۷؛ جونز، ۱۹۹۷؛ ایسلام، ۱۹۹۸؛ جونز، ۲۰۱۰). بررسی پیشینه تجربی نشان داد که تاکنون مرور منظمی در خصوص تعیین‌کننده‌های سن ازدواج با هدف مقایسه و شناسایی الگوهای مختلف تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در سطح بین‌المللی و در ایران انجام نشده است.

مرحله اول تحقیق حاضر نیز که با هدف بررسی روند تغییرات شاخص‌های ازدواج در ۱۰ کشور منتخب آسیا و اقیانوسیه^۳، طی چهار دهه گذشته (۲۰۱۰-۱۹۷۰) انجام شد، نشان داد که علی‌رغم روند رو به افزایش میانگین سن ازدواج در ۱۰ کشور منتخب، سرعت، شتاب و تداوم این افزایش بین کشورهای منطقه آسیا و اقیانوسیه و نیز بین زنان و مردان، حتی در یک کشور متفاوت بوده و یک نوع تنوع و ناهمگونی در این تغییرات مشاهده می‌شود (خلج آبادی

1. Islam & Mahmud

2. Savitridina

۳. کشورهای منتخب عبارتند از: آذربایجان و تاجیکستان (شمال آسیا و آسیای مرکزی)، ایران و هند (جنوب و جنوب غربی آسیا)، چین و ژاپن (شرق و شمال شرق آسیا)، تایلند و مالزی (جنوب شرقی آسیا) و استرالیا و نیوزلند (اقیانوسیه).

فراهانی و همکاران، ۱۳۹۰، خلج آبادی فراهانی و رحیمی، ۱۳۹۲). سوالی که برای محقق ایجاد شد این بود که علت این تنوع در روند تغییرات سن ازدواج در بین این کشورها چیست و فرض محقق این بود که احتمالاً^۱ تعیین‌کننده سن اولین ازدواج در کشورهای مختلف آسیا و اقیانوسیه متفاوت هستند. اینکه این تعیین‌کننده‌ها در طول زمان ثابت بوده‌اند و یا تغییر کرده‌اند؟ اگر تغییر کرده‌اند، چگونه؟ بین تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در کشورهای منطقه چه تشابهات و تفاوت‌هایی وجود دارد؟ و در نهایت الگوی تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در مطالعات گذشته چه فرقی با مطالعات اخیر دارد؟ این‌ها از جمله سوالاتی بود که انگیزه بررسی حاضر شد. هدف این تحقیق این است که علل تنوع در الگوی تغییرات سن ازدواج در بین کشورهای مختلف منطقه آسیا و اقیانوسیه را با کنکاش در تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در این کشورها بتواند توضیح دهد.

مبانی نظری

دیدگاه‌های نظری مختلفی در توضیح سن ازدواج وجود دارند. نظریه *نوسازی*، بر نقش عوامل نوسازی مانند تحصیلات و بهبود موقعیت زنان تأکید کرده است. نظریه *مبادله*، انتخاب‌های منطقی و به حداکثر رساندن سود در برقراری رابطه با دیگران را در تبیین سن ازدواج به‌کار برده است. نظریه *اقتصادی* با در نظر گرفتن هزینه‌ها و منافع حاصل از ازدواج، به تبیین سن ازدواج پرداخته است. در نظریه *اجتماعی*، ازدواج به عنوان وسیله‌ای برای به دست آوردن پایگاه اجتماعی دیده شده است. نظریه *فرهنگ و قومیت* بر تأثیر ایده‌ها و نگرش‌های فرهنگی بر سن ازدواج تأکید دارد. نظریه *برابری جنسیتی*، تأخیر انداختن ازدواج توسط زنان را به منظور برخورداری از فرصت‌های برابر اجتماعی می‌داند. نظریه *گذار دوم جمعیتی* بر تغییر ارزش‌ها و نگرش‌ها در جهت فردگرایی و تأثیر آن بر سن ازدواج تأکید نموده و دیدگاه *تنوع*، *ناهمگونگی* و *پیچیدگی*، به تنوع و گوناگونی تغییرات الگوهای خانواده^۱ و تشکیل خانواده در جوامع مختلف پرداخته است. به علت پیچیدگی عوامل تعیین‌کننده سن ازدواج، کاربرد یک نظریه واحد برای تبیین و توضیح این تغییرات مناسب نیست. در این مطالعه، دو دیدگاه "تنوع و پراکندگی" (چرلین^۲، ۲۰۱۲) و "گذار دوم جمعیتی"، مبنای نظری بررسی مروری تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در کشورهای آسیا و اقیانوسیه می‌باشند.

دیدگاه نظری تنوع، ناهمگونی^۱ بر ناهمگونی تغییرات جمعیتی بخصوص در حیطه خانواده تاکید می‌کند. چرلین، جامعه‌شناس معاصر، در مقاله‌ای در سال ۲۰۱۲، در انتقاد به کتاب ویلیام گود در دهه ۱۹۵۰ تحت عنوان "انقلاب جهانی و الگوهای خانواده"^۲، این دیدگاه را مطرح می‌کند. چرلین پیش‌بینی ویلیام گود^۳ مبنی بر همگرایی الگوهای خانواده در جهان در دهه ۱۹۵۰ را به‌طور جدی به چالش می‌کشد و بحث می‌کند که چگونه ملت‌های آسیایی مسیرهای متنوعی را در تغییرات خانواده و جمعیتی خود طی می‌کنند (چرلین، ۲۰۱۲). همچنین گورن تربورن^۴ معتقد است که عملکرد دولت‌ها و جریان سرمایه و اشتغال در نیمه آخر قرن بیستم، یک تنوع و ناهمگونی در الگوهای خانوادگی، به جای همگرایی مورد انتظار گود، ایجاد می‌کند. تربورن ادعا می‌کند که غرب تا پایان قرن، یک بازگشت به پیچیدگی تاریخی را شاهد بوده است (تربورن^۵، ۲۰۰۴: ۳۱۴). او بحث می‌کند که الگوی خانواده در میانه قرن بیستم، بیشتر همگونی داشت تا آنچه در گذشته بود و آنچه الان وجود دارد. در قرن‌های قبل از ۱۹۰۰، ازدواج غیررسمی و تولدهای خارج ازدواج، در برخی کشورهای غربی، در بعضی زمان‌ها، بیشتر از سطح فوق در دهه ۱۹۵۰ و دهه ۱۹۶۰ بوده است. مشابه همین در آمریکا نیز وجود داشته است. در میانه قرن، نسبت افراد ازدواج کرده بیشتر بوده و سن متوسط ازدواج پایین‌تر از شروع یا پایان قرن بوده است (چرلین ۱۹۹۲). بنابراین در غرب، ازدواج یک وضعیت غالب در زندگی خانواده در میانه قرن داشته تا قبل و بعد از آن. افزایش همبستگی، تولدهای خارج از ازدواج، و طلاق در نیمه آخر قرن باعث شد غرب به یک مجموعه پیچیده از الگوهای خانواده تبدیل گردد. ایده برگشت به پیچیدگی نباید این‌طور استنباط گردد که زندگی خانوادگی اکنون شبیه الگوهای قبل از قرن بیستم است. به‌هم‌ریختگی ممکن است همه‌جا یکسان باشد، ولی پیچیدگی یکسان نیست. در آمریکا، طلاق در زوج‌هایی که فرزند جوان دارند به پایین‌ترین نقطه در نیمه قرن رسید و سپس افزایش یافت و بالاخره به سطوح تاریخی خود رسید. بیشتر به‌هم خوردن ازدواج‌ها در گذشته به‌علت مرگ یکی از همسران بوده درحالی‌که امروزه به‌هم خوردن ازدواج‌ها به‌علت طلاق است (مکلاناها و سندفور^۶ ۱۹۹۴). یا همبستگی و ازدواج غیررسمی، که در نیمه

-
1. Diversity & Heterogeneity
 2. World Revolution and Family Patterns
 3. William Goode
 4. Goren Therborn
 5. Therborn
 6. Mc Lanahan & Sandefur

قرن به پایین‌ترین میزان خود رسید. اما قبل از قرن، ازدواج غیررسمی و تولد بیشتر در بین فقرا شایع بود؛ درحالی‌که روابط همبازی در قرن بیست‌ویکم در لایه‌های مختلف اجتماعی اتفاق افتاد و به‌خصوص در اروپای شمالی و غربی به‌عنوان یک جایگزین مورد قبول برای ازدواج برشمرده شد. تربورن همچنین شیوع اشکال خانواده امروز را که قبل از ۱۹۰۰ وجود نداشته بر می‌شمرد؛ مانند زوج‌های هر دو شاغل، خانواده‌های تک فرزند، آشیانه‌های بدون فرزند و غیره. قطعاً غرب، پیچیدگی بیشتری در الگوهای خانواده کنونی نسبت به میانه قرن بیستم دارد که با انتظارات ویلیام گود در تناقض است اما پیچیدگی کنونی مشابه پیچیدگی در زمان‌های خیلی قبل نبوده است.

این دیدگاه نظری که در مورد تنوع و ناهمگونی اشکال خانواده می‌باشد در این بررسی مروری نیز در مورد یکی از متغیرهای مهم تشکیل خانواده یعنی سن ازدواج می‌تواند کاربرد داشته باشد. بر اساس این دیدگاه نظری، فرض ما این است که کشورها در خصوص سن ازدواج با گذشت زمان، همچنان از تنوع و تفاوت برخوردارند. این تفاوت‌ها می‌تواند عوامل تعیین‌کننده متفاوتی داشته باشد. چنانکه بر اساس دیدگاه تنوع و ناهمگونی، علت افزایش زنان بی‌همسر قبل از نیمه قرن بیستم مرگ همسر و بعد از نیمه قرن بیستم طلاق بوده است یعنی علت متفاوت بوده ولی نتیجه یکسان.

نظریه "گذار دوم جمعیتی" (ون دی کا، ۱۹۸۷، ۱۹۹۹)، در برگیرنده تئوری‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و جامعه‌شناسی است که روند کنونی سن ازدواج و باروری در جوامع صنعتی را توضیح می‌دهند. با توجه به مفهوم انتقال جمعیتی اول، در این نظریه، تاکید از انتخاب‌های باروری به انتخاب‌های شریک‌گزینی^۱ تغییر می‌یابد. گذار دوم جمعیت‌شناسی، یک چارچوب برای تحلیل تغییرات در شریک‌گزینی و رفتارهای باروری است که در دهه‌های آخر قرن بیستم رخ داده است. دهه‌های آخر قرن بیستم شاهد افزایش قابل توجهی در سطح سواد زنان، استقلال اقتصادی زنان، توانایی تصمیم‌گیری و قدرت سیاسی آنها بود. این فرآیندها مجموعاً "منجر به توانمندی زنان شده است که یکی از مهمترین عوامل برای تغییرات شگرف در تشکیل خانواده، ترتیبات زندگی و فرزندآوری است که در کشورهای صنعتی از دهه‌های ۱۹۷۰ اتفاق افتاده است (مک دونالد^۲ ۱۹۹۴، a، ۲۰۰۰، b ۲۰۰۰)

1 partnership

2 McDonald

انتقال اول جمعیتی از یک گذار و انتقال تاریخی در کشورها تشکیل شده است که در آن از یک رژیم باروری بالا و مرگ و میر بالا به یک باروری پایین و مرگ و میر کم می‌رسند. بیشتر کشورهای غربی این انتقال را تا قبل از جنگ جهانی دوم به پایان رسانده‌اند. در طی این دوره، ازدواج همچنان نهاد اجتماعی غالب برای فرزندآوری و فعالیت جنسی باقی ماند. انتقال دوم جمعیتی بر اساس نظر لستهاق، موجب جدایی ازدواج، فرزندآوری و روابط نزدیک جنسی می‌شود، در طی این انتقال، همبستگی یا هم‌خانگی افزایش می‌یابد، سن اولین ازدواج افزایش می‌یابد، فرزندآوری خارج از ازدواج شایع می‌شود، باروری زیر سطح جانشینی متوقف می‌شود و طلاق افزایش می‌یابد (لستهاق^۱، ۲۰۱۴).

این مدل یک مرحله فرهنگی ماورای مدرنیزاسیون و ماورای الگوی خانواده هسته‌ای را ارائه می‌کند که نظریه پردازان توسعه‌ای به‌عنوان اوج زندگی خانوادگی می‌بینند. این نظریه پیش‌بینی می‌کند که الگوهای خانواده فرامدرن مبتنی بر استقلال فردی نسبت به الگوهای خانواده فرامدرن مبتنی بر ازدواج ثابت افزایش می‌یابد. لستهاق در اولین نوشته‌هایش این مدل را قابل تعمیم به غرب دانست، اما در کارهای اخیرش مدل فوق‌رابه سایر مناطق منجمله آسیای شرقی نیز قابل تعمیم دانست (لستهاق، ۲۰۱۰). لذا انتظار می‌رود در برخی از کشورهای توسعه یافته آسیا و اقیانوسیه که باروری زیر سطح جانشینی را تجربه کرده‌اند، تغییرات ارزشی و نگرشی مسئول برخی تغییرات در حوزه ازدواج و سن ازدواج باشند که در این مقاله با این دیدگاه بررسی می‌شوند.

پیشینه تجربی ایران در مورد تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در طول زمان

با توجه به تاکید این مقاله بر ایران، مروری بر برخی تحقیقات انجام شده در حوزه تعیین‌کننده‌های سن ازدواج انجام شده است. کاظمی‌پور (۱۳۸۳) در مطالعه‌ای با استفاده از تحلیل ثانوی نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۴۵ و آمارگیری نمونه‌ای از ویژگی‌های اجتماعی اقتصادی خانوار در سال ۱۳۸۱، نشان داد که سواد، تحصیلات، قومیت، محل سکونت در شهر و روستا و به‌طور کلی پایگاه اقتصادی-اجتماعی افراد یا سن ازدواج ارتباط دارد. همچنین ساختار سنی جمعیت و عدم تناسب بین زنان و مردان ازدواج‌نکرده

نیز با افزایش سن ازدواج زنان ایرانی ارتباط دارد. در مطالعات جدیدتر نشان داده شد که عوامل جدید دیگری مانند برابری جنسیتی و افزایش اختیار زوجین در همسرگزینی، غیر از عوامل اقتصادی اجتماعی و شهرنشینی با سن ازدواج ارتباط دارد (محمودیان، ۱۳۸۳، کنعانی، ۱۳۸۵). افزون بر نگرشهای جنسیتی و اتونومی در انتخاب همسر، عواملی دیگر در مطالعات جدیدتر مرتبط با افزایش سن ازدواج نشان داده شدند، مانند هزینه فرصت ازدست رفته و نگرشهای فرامادی. به‌عنوان نمونه، در یک بررسی در سال ۱۳۹۰ بر روی دو گروه دختران مجرد و زنان متأهل ۲۵-۴۴ ساله در قالب پیمایش در شهرهای تهران، ساری، خرم‌آباد، مشهد و سمنجان، نشان داده شد که تحصیلات، نگرش فرامادی به ازدواج، هزینه بالای فرصت‌های از دست‌رفته با ازدواج با افزایش سن ازدواج رابطه مستقیم دارد (حبیب پور گنتابی و غفاری، ۱۳۹۰). همچنین دراهکی و محمودیان (۱۳۹۱) در بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی خوابگاه‌های دانشگاه تهران مطالعه‌ای انجام داده و نشان دادند متغیرهای هزینه فرصت به صورت مثبت و خانواده‌محوری به‌صورت منفی با سن ایده‌آل ازدواج مردان و فرامادی‌گرایی، هزینه فرصت و نگرش به دوستی دختر و پسر به‌صورت مثبت با ایده‌آل ازدواج زنان رابطه دارد. ارتباط تغییرات ارزشی و سن ازدواج در مطالعات جدیدتر بیشتر برجسته شده‌اند. بطوریکه میرزایی و قربانی (۱۳۹۴) پیمایشی را با هدف بررسی تأثیر جهت‌گیری ارزشی بر زمان‌بندی ازدواج، بر روی افراد در شرف ازدواج در استان کهگیلویه و بویراحمد انجام دادند. ایشان نشان دادند تغییرات ارزشی رابطه معناداری با زمان‌بندی ازدواج در هر دو جنس دارد. نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره این مطالعه نیز نشان داده که در زنان، با کنترل سایر متغیرها، متغیرهای تحصیلات، وضعیت اشتغال و جهت‌گیری ارزشی، و در مردان، متغیرهای جهت‌گیری ارزشی و وضعیت اشتغال، اثرگذاری معناداری بر سن ازدواج داشتند.

روش‌شناسی تحقیق

مطالعات معدودی به صورت تطبیقی به بررسی عوامل و تعیین‌کننده‌های سن اولین ازدواج در کشورهای منطقه آسیا و اقیانوسیه پرداخته‌اند. مطالعات موجود تطبیقی از نظر گستره جغرافیایی محدود بوده و بیشتر بر کشورهای آسیای جنوبی، آسیای جنوب‌شرقی و شرق آسیا

متمرکز هستند (جونز و گویاجو، ۲۰۰۹). مطالعه حاضر، هم به لحاظ گستره جغرافیایی و هم به لحاظ روش‌شناسی با مطالعات قبلی متفاوت است.

با توجه به اینکه این مطالعه در ادامه مطالعه قبلی (خلج آبادی فراهانی، کاظمی پور و رحیمی، ۱۳۹۰) بر روی ۱۰ کشور منتخب آسیا و اقیانوسیه انجام شده است، همان معیارها در این مطالعه لحاظ گردیده است. این معیارها نه تنها شامل پراکندگی جغرافیایی، بلکه تنوع از نظر سطح توسعه یافتگی، اندازه جمعیت، و تنوع فرهنگی انتخاب شده‌اند. به لحاظ اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی، کشورهای منتخب از ویژگی‌های متنوعی برخوردارند.

جدول ۱. برخی از ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی کشورهای منتخب

منطقه ESCAP	کشورها	تعداد جمعیت (سال ۲۰۱۰) (هزار نفر)	تراکم جمعیت (سال ۲۰۱۰) (نفر در کیلومتر مربع)	توزیع سنی جمعیت (سال ۲۰۱۰)			میان‌سنی (سال ۲۰۱۰)	امید زندگی (سال ۲۰۱۰)	شاخص توسعه انسانی (HDI)* (سال ۲۰۱۰)	تولید ناخالص ملی (GDP)** (سال ۲۰۰۹)
				۰-۱۴ سال	۱۵ سال به بالا	۶۵ سال به بالا				
شمال آسیا و آسیای مرکزی	آذربایجان	۹۱۸۸	۱۰۶	۲۹/۵	۲۰/۹	۷۲/۶	۶/۶	۷۰/۱	۰/۷۱۳	۴۸۰۸
	تاجیکستان	۶۸۷۹	۴۸	۲۰/۴	۳۷/۰	۵۹/۵	۳/۵	۶۶/۴	۰/۵۸۰	۷۳۴
جنوب و جنوب غربی آسیا	ایران	۷۳۹۷۴	۴۵	۲۷/۱	۲۲/۹	۷۱/۸	۵/۲	۷۲/۱	۰/۷۰۲	۴۵۲۶
	هند	۱۲۲۴۶۱۴	۳۷۳	۲۵/۱	۳۰/۶	۶۴/۵	۴/۹	۶۴/۲	۰/۵۱۹	۱۱۹۵
شرق و شمال شرق آسیا	ژاپن	۱۲۶۵۳۶	۳۳۵	۴۴/۷	۱۳/۴	۶۴/۰	۲۲/۷	۸۲/۷	۰/۸۸۴	۳۹۴۵۶
	چین	۱۳۴۱۳۳۵	۱۴۰	۳۴/۵	۱۹/۵	۷۲/۴	۸/۲	۷۲/۷	۰/۶۶۳	۳۷۴۹
جنوب شرقی آسیا	مالزی	۲۸۴۰۱	۸۶	۲۶/۰	۳۰/۳	۶۴/۹	۴/۸	۷۳/۴	۰/۷۴۴	۶۹۰۹
	تایلند	۶۹۱۲۲	۱۳۵	۳۴/۲	۲۰/۵	۷۰/۶	۸/۹	۷۳/۶	۰/۶۵۴	۳۸۳۸
اقیانوسیه	استرالیا	۲۲۲۶۸	۳	۳۶/۹	۱۹/۰	۶۷/۶	۱۳/۴	۸۱/۴	۰/۹۳۷	۴۲۱۳۱
	نیوزلند	۴۳۶۸	۱۶	۳۶/۶	۲۰/۵	۶۶/۵	۱۳/۰	۸۰/۱	۰/۹۰۷	۲۹۳۵۲

* شاخص توسعه انسانی (HDI)، شاخصی ترکیبی است برای سنجیدن موفقیت در هر کشور، در سه معیار پایه از توسعه انسانی: زندگی طولانی و سالم، دسترسی به دانش و معرفت و سطح زندگی مناسب. ** تولید ناخالص داخلی (GDP)، عبارتست از ارزش تمامی محصولات و خدماتی که در یک سال در یک کشور ایجاد می‌شود (بر حسب دلار آمریکا). منبع: صندوق بین‌المللی پول، بانک اطلاعات اقتصاد جهان، اپریل، ۲۰۱۰. منابع داده‌ها: سازمان ملل متحد ۲۰۱۰؛ برنامه توسعه سازمان ملل متحد^۱ ۲۰۱۰؛ بانک جهانی^۲ ۲۰۱۰.

مطالعات انجام شده در زمینه تعیین‌کننده‌های سن اولین ازدواج این کشورها مورد جستجو قرار گرفتند. کلیدواژه‌ها و عبارات فارسی و انگلیسی مورد استفاده در جستجوی مطالعات در پایگاه‌های علمی عبارتند از: ازدواج (Marriage)، سن ازدواج (marriage Age)، سن اولین ازدواج (Age at first marriage)، زمان ازدواج (The Timing of Marriage)، تعیین‌کننده‌های سن ازدواج (Determinants of marriage age)، تعیین‌کننده‌های سن اولین ازدواج (Determinants of age at first marriage)، ازدواج زودهنگام (Early Marriage)، ازدواج دیرهنگام (Delayed Marriage)، فاکتورهای تأثیرگذار بر سن ازدواج (Factors affecting age at marriage) و آسیا و اقیانوسیه (Asia and the Pacific).

در مرحله بعد، پایگاه‌های علمی الکترونیکی ملی و بین‌المللی و نیز کتابخانه‌های مرتبط، جهت جستجوی مطالعات شناسایی شدند. نمونه‌ای از کتابخانه‌ها عبارتند از: کتابخانه مؤسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور، کتابخانه دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، کتابخانه دانشگاه تربیت مدرس و کتابخانه پژوهشکده خانواده. در جدول ۱، مجموعه سایت‌ها، موتورهای جستجو و پایگاه‌های الکترونیکی (دانشگاهی، تحقیقاتی، سازمان‌های بین‌المللی، مراکز تولید آمار و نشریات و...) نیز که مورد جستجو قرار گرفتند آمده است. لازم به ذکر است که در مطالعات مرور سیستماتیک، بررسی لیست منابع پایانی مطالعات مرتبط نیز به عنوان یکی از روش‌های تکمیلی و مؤثر جستجو به شمار می‌رود که در تحقیق پیش رو به خوبی از آن بهره گرفته شده است. در نهایت، پس از پایان یافتن عمل جستجو، تعداد ۱۹۰ مطالعه جمع‌آوری گردید.

جدول ۲: منابع آنلاین و موتورهای جستجو

<ul style="list-style-type: none"> - Ameristat United States Population Data - Demographic and Health Surveys (DHS) - Demographic Yearbook (United Nations) - DemoNetAsia - Dolphn (Data Online for Population, Health and Nutrition) - Economic and Social Survey of Asia and the Pacific, 2005 - Glossary of Population Terms - Google - http://demography.anu.edu.au/index.html - http://lexis.pop.upenn.edu/ - http://www.beta.undp.org/undp/en/home.html - http://www.chula.ac.th/college/cps/ - http://www.iipsindia.org/ - http://www.pop.psu.edu/ - http://www.population.mahidol.ac.th/ - Human Development Report - International Conference on Population & Development (Cairo, Egypt) - International Family Planning Perspectives - Irandoc - Journal of Family Planning and Reproductive Health Care - Jstore - National and International Data Sources and Links (From the United Nations Statistics Division) - POPLINE http://db.jhuccp.org/popinform/basic.html - Population and Demography Information - Population Documents - Population - http://oprtest.princeton.edu/popindex/ 	<ul style="list-style-type: none"> - Population Reference Bureau (PRB) - Datafinder - Princeton University. Research Program in Development Studies (RPDS) Working Paper Series - Princeton University. The Office of Population Research (OPR) Working Paper Series - PSC On-line Abstract Search (Population Studies Center - University of Michigan) - PubMed (National Library of Medicine, National Institutes of Health) - Social Indicator Development - Studies in Family Planning (The Population Council) - The Population Index - The World Health Report 2005 (World Health Organization) - UN ESCAP Population programme - UN ESCAP population site - UN Population Division Publications Page - UN Population Division World Population Prospects Database - UN Statistics Division Demographic, Social and Housing Statistics - UN Statistics Division Millenium Indicators Database - UNESCAP Statistics Division - UNFPA State of World Population - UNICEF Statistical Databases - United Nations Statistics Division - World Marriage Patterns 2000 (United Nations) - World Population Prospects : Population Database (United Nations Population Division)
--	---

منبع: نگارندگان مقاله

معیارهای انتخاب مطالعات برای مرور منظم با همان معیارهای ورود^۱ مطالعات به تحقیق نیز مشخص گردید که پس از تکمیل فرآیند جستجو، هر یک از مطالعات جمع‌آوری شده با معیارهای فوق، مطابقت داده شدند. این معیارها عبارتند از: ۱. در مطالعه منتخب، تعیین‌کننده‌ها و عوامل مرتبط با سن اولین ازدواج بررسی شده باشد؛ ۲. در مطالعه، تعیین‌کننده‌های سن ازدواج زنان و مردان و یا یکی از دو جنس بررسی شده باشد؛ ۳. مطالعه، تعیین‌کننده‌های سن اولین ازدواج را به صورت کلی بررسی کرده باشد. به بیان دیگر، مطالعه، تنها به بررسی تأثیرات یک یا تعداد اندکی متغیر محدود نشده نباشد؛ ۴. در کشورهای منتخب انجام شده باشد (در

1. Inclusion criteria

مطالعاتی که جنبه فراملی داشته و یک یا تعدادی از کشورهای منتخب نیز در آنها مورد بررسی قرار گرفته‌اند، یافته‌های مربوط به کشور / کشورهای منتخب از آن مطالعه قابل استخراج باشد؛ ۵. مطالعه به لحاظ روش تحقیق علمی مورد تأیید باشد؛ ۶. به روش پیمایشی انجام شده باشد و یا از داده‌های معتبر موجود استفاده کرده باشد؛ ۷. بیشتر از ۲۰ سال از عمر داده‌های مورد استفاده در مطالعه نگذشته باشد؛ ۸. تاریخ انتشار مطالعه، قبل از سال ۱۹۸۰ نباشد؛ ۹. متن کامل مطالعه در دسترس باشد؛ ۱۰. مطالعه در یک مجله معتبر علمی چاپ شده باشد و یا به‌عنوان گزارش فنی در دانشگاه معتبر مورد تأیید باشد.

دقت در انتخاب مطالعات بر اساس معیارهای فوق، به اعتبار نتایج این مطالعه می‌افزاید بطوریکه مقالات منتشر شده در مجلات معتبر علمی و همچنین گزارشات معتبر مستخرج از پیمایش‌های معتبر علمی و داده‌های معتبر به اعتبار نتایج کمک می‌کند. همچنین روش اجرا در پیمایش‌ها مرور دقیق شده تا از دقت و اعتبار علمی آن اطمینان حاصل شود و مقالات و گزارشات انتخاب شده توسط سه نفر محقق جمعیت‌شناسی (ناظر و مجری و همکار)، به منظور روایی صوری مرور گردید.

پس از مطابقت مطالعات جمع‌آوری شده با این معیارها، از بین ۱۹۰ مطالعه، در نهایت ۱۴۵ مطالعه به‌علت نداشتن معیارهای لازم حذف شدند و ۴۵ مطالعه جهت بررسی مروری انتخاب شدند. در جدول ۲، تعداد مطالعات به تفکیک کشورهای منتخب آمده است.

جدول ۲: تعداد مطالعات انتخاب شده به تفکیک کشورهای منتخب

کشور	تعداد مقالات	کشور	تعداد مقالات
استرالیا	۳	هند	۱۱
نیوزلند	۱	تایلند	۱
چین	۶	مالزی	۳
ژاپن	۸	آذربایجان	۱
ایران	۱۰	تاجیکستان	۱

مطالعات منتخب، از نظر وسعت و بُعد دارای تفاوت‌های مهمی هستند. برخی از آنها در سطح ملی انجام شده (مانند مطالعه هیوات و باکستر^۱ (۲۰۰۹) بر روی ۱۳۹۶۹ نمونه از افراد هرگز ازدواج نکرده بالای ۱۵ ساله در استرالیا؛ مطالعه کاوامورا^۲ (۲۰۱۰) بر روی ۱۷۹۳ زن هرگز ازدواج نکرده ژاپنی (بر اساس طرح ملی در این کشور) و مطالعه دیگری در ژاپن بر روی ۶۹۸۵ ژاپنی ۲۸ ساله و بالاتر و ۲۹۵۳ ژاپنی ۲۰ ساله و بالاتر بر اساس تحلیل ثانویه در سطح ملی در سال ۲۰۰۵) و برخی نیز به صورت پیمایشی بر روی تعداد محدودی از افراد در یک شهر خاص انجام شده است (مانند مطالعه کاری در سال ۱۳۸۲ بر روی ۲۵۶ نفر از زنان در شهر تهران). اکثر قریب به اتفاق مطالعات از نوع کمی و تحلیل ثانویه داده‌های موجود شامل سرشماری‌ها، داده‌های ثبتی و داده‌های مربوط به پیمایش‌های دوره‌ای یا مقطعی بوده است. تنها یک مطالعه توسط مهدی^۳ (۲۰۰۹) در کشور آذربایجان به بررسی کیفی عوامل مرتبط با سن ازدواج پرداخته است. داده‌ها در برخی مطالعات ماهیت مقطعی داشته درحالی‌که در برخی دیگر طولی می‌باشد. همچنین مطالعات منتخب بین سال‌های ۲۰۱۱-۱۹۷۹ منتشر شده است. مطالعاتی که بر اساس داده‌های سال‌های مختلف انجام شده‌اند می‌توانند به درک تغییرات و گذار تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در طول زمان کمک زیادی کنند. بیشترین تعداد مطالعات مربوط به هند، ژاپن و چین است. برای کشورهای تاجیکستان، آذربایجان، تایلند و نیوزلند نیز مطالعات اندکی به زبان انگلیسی در مجلات معتبر و یا به صورت گزارش فنی معتبر در دسترس بود.

یافته‌ها

قبل از پرداختن به الگوی تعیین‌کننده‌های سن ازدواج، دو یافته در بررسی مروری تعیین‌کننده‌های سن ازدواج حاصل شد. ۱. افتراق جنسیتی در تعیین‌کننده‌های سن ازدواج، ۲. خاستگاه شهری روستایی و سن ازدواج

۱. افتراق جنسیتی در تعیین‌کننده‌های سن ازدواج

اغلب این مطالعات، تفاوت‌های جنسیتی مهمی را در تعیین‌کننده‌های سن ازدواج گزارش کرده‌اند. به‌عنوان نمونه مطالعه هیوات و باکستر^۴ (۲۰۰۹) در استرالیا نشان داده که اشتغال تمام‌وقت، فقط در

1. Hewitt & Baxter
2. Kawamura
3. Mehdi
4. Hewitt & Baxter

مردان با احتمال بیشتر ازدواج و سن ازدواج آنان همراه است درحالی‌که این عامل با سن ازدواج زنان رابطه‌ای را نشان نداده است. برعکس در زنان، دانشجوی تمام وقت بودن، با احتمال کمتر ازدواج و تأخیر در ازدواج همراه است که البته به‌عنوان عامل تعیین‌کننده سن ازدواج مردان نشان داده نشده است. در این مطالعه، عوامل مشترک تأثیرگذار بر سن ازدواج زنان و مردان، مواردی از قبیل مالکیت منزل، سابقه همباشی، سن و قومیت گزارش شده است. مطالعه دیگری در استرالیا (مک دانیل^۱، ۱۹۹۰) نشان داده که تحصیلات بیشتر با زمان ازدواج مردان مرتبط است تا زنان. در حالی‌که در زنان، معاشرت با جنس مخالف قبل از ازدواج با سن ازدواج رابطه دارد، این امر در مردان نشان داده نشده است. دقت در انتخاب همسر، یکی از عوامل مرتبط با افزایش سن ازدواج در مردان نشان داده شده، در حالی‌که در زنان این امر نشان داده نشده است. محمودیان و همکارانش (۱۳۹۲) در پیمایشی بر روی ۴۰۰ نفر زن و مرد در شرف ازدواج در کرمانشاه نشان دادند که محل سکونت ارتباط معناداری با سن ازدواج زنان نداشته، درحالی‌که پایگاه اقتصادی اجتماعی خانواده آنها، رابطه معناداری با سن ازدواج زنان دارد. در مردان غیر از پایگاه اقتصادی اجتماعی، وضعیت اشتغال نیز رابطه معناداری با سن ازدواج دارد.

درحالی‌که حدود نیمی از مطالعات مرور شده، بر روی هر دو جنس انجام شده، نیم دیگر (به‌جز یک مورد) بر روی زنان صورت گرفته است. فقط یک مطالعه بر روی سن ازدواج مردان و همسران آنها در هندوستان انجام شده است (آدینارایانا و راجاسری^۲، ۱۹۹۵). درصد قابل‌توجهی از مطالعات منتخب، فقط بر روی نمونه زنان انجام شده‌اند که در تعیین‌کننده‌های سن ازدواج، تفاوت‌های جنسیتی را نشان نمی‌دهند (ازجمله مطالعه کانکو^۳ (۲۰۰۳)، مطالعه ریمو و همکارانش^۴ (۲۰۰۹) و یا مطالعه پانده^۵ (۲۰۰۴). به نظر می‌رسد جنسیت در مطالعات ازدواج و تشکیل خانواده به‌عنوان یک عامل مهم و تعیین‌کننده لازم است که در نظر گرفته شود. به‌خصوص که در بخش اول این مطالعه نیز نشان داده شد که تغییرات سن ازدواج در دو جنس از شتاب و میزان یکسانی در کشورهای منتخب برخوردار نبوده و در بخش دوم مطالعه نشان داده شد که عوامل مختلف ممکن است در تبیین سن ازدواج دو جنس یکسان عمل نکنند.

-
1. Mc Daniel
 2. Audinarayana & Rajasree
 3. Kaneko
 4. Raymo & et al
 5. pande

۲. خاستگاه شهری و روستایی و سن ازدواج

زندگی در شهر یا روستا یکی از عواملی است که بسیاری از تعیین‌کننده‌ها از طریق آن اثر خود را بر سن ازدواج اعمال می‌کنند. در ۱۴ مورد از مطالعات بررسی شده که بر روی زنان مختلف شهری و روستایی انجام شده بودند نشان داده شده که شهرنشینی از عوامل مرتبط با سن ازدواج است و حتی بسیاری از عوامل مانند ازدواج سنتی، تحصیلات پایین، اشتغال کم و مذهب از طریق محل سکونت (شهری یا روستایی) اثرات خود را بر سن ازدواج زنان و مردان اعمال می‌کنند. در مناطق روستایی چین، مطالعه‌ای نشان داد که شکل هم‌سکنایی با خانواده همسر (داماد سرخانه^۱ و عروس سرخانه^۲) نشأت گرفته از فرهنگ سنتی چین، تأثیراتی را بر سن ازدواج دختران و پسران اعمال می‌کند، به‌طوری‌که زندگی داماد با خانواده عروس، با سن کمتر زنان در ازدواج همراه خواهد بود و برعکس. به‌علت نقش پسران در امنیت دوران پیری، دخترانی که برادر نداشتند در مقایسه با دخترانی که برادر داشتند، معمولاً سن ازدواج کمتری داشتند. جهیزیه در حالت داماد سرخانه معمولاً کمتر بوده و لذا دختران سن ازدواج کمتری داشتند. همچنین دایره ازدواج کوچک‌تر با سن کمتر ازدواج در دختران و پسران رابطه دارد. دستمزد بالا در شهر، با ازدواج دیرتر زنان و مردان همراه بود در حالی که در روستاها این رابطه برقرار نبود (جین و همکاران^۳، ۲۰۰۵).

الگوی تعیین‌کننده‌های سن ازدواج

با مرور تعیین‌کننده‌های سن ازدواج استخراج شده از مطالعات کشورهای منتخب، و تحلیل محتوایی، این تعیین‌کننده‌ها در سطح کلان در حیطه‌های زیر قرار می‌گیرند:

تعیین‌کننده‌های سطح خرد	تعیین‌کننده‌های سطح کلان
<ul style="list-style-type: none"> • وضعیت اقتصادی اجتماعی • نگرش‌ها و باورها، مذهب و پایبندی به مذهب، قومیت و طبقه اجتماعی • توانمندی زنان با تحصیلات و اشتغال • نقش‌های جنسیتی • عوامل ارزشی، هنجاری، فرهنگی • عوامل خانوادگی، زندگی با والدین، و تعداد فرزندان 	<ul style="list-style-type: none"> • رشد و توسعه اقتصادی • سیاست‌های جمعیتی و پویایی جمعیت • بازار ازدواج و مزیغه ازدواج • پذیرش و گسترش روابط جنسی قبل از ازدواج و همباشی • عوامل محیطی (محل سکونت، بی‌ثباتی اجتماعی و جنگ‌ها)

1. Uxorilocal
2. Virilocal
3. Jin & et al

- رشد و توسعه اقتصادی

در مطالعات مختلف نشان داده شده که رشد و توسعه اقتصادی در سطح کلان با سن ازدواج مرتبط است. مطالعه پاندی^۱ (۱۹۸۴) در هند نشان داده که در این کشور، فقر با سن پایین ازدواج همراه است؛ هرچند مطالعه دیگری (دسای و آندریست^۲، ۲۰۱۰) در این کشور به این نتیجه رسیده که افزایش دستمزد و در دست داشتن پول نقد نیز با کاهش سن ازدواج همراه است. مطالعه زو و همکارانش^۳ (۲۰۰۳). در چین گویای آن است که به علت رشد و توسعه اقتصادی و استفاده از فرصت‌های اقتصادی موجود، سن ازدواج در جوانان افزایش یافته است. در ژاپن، درآمد پایین بین سال‌های ۷۵-۱۹۷۰، یکی از عوامل اساسی تأخیر در ازدواج زنان بوده است (اوچیدا و همکاران^۴، ۱۹۹۳). تحقیق کاظمی‌پور (۱۳۸۳) در ایران نیز نشان داده که وضعیت اقتصادی و توسعه یافتگی بالاتر جامعه با سن ازدواج بالاتر همراه است. همچنین در استرالیا، مالکیت منزل با افزایش احتمال ازدواج در هر دو جنس همراه بوده است (هیوات و باکستر^۵، ۲۰۰۹). در نیوزلند نیز رابطه مهمی بین درآمد و ازدواج وجود دارد (هرد^۶، ۲۰۱۱).

از تجزیه و تحلیل نتایج مربوط به ارتباط عوامل اقتصادی - اجتماعی با سن ازدواج در جوامع مختلف با سطح توسعه یافتگی متفاوت می‌توان این‌طور نتیجه گرفت که علی‌رغم نتایج ناهمگونی که در تأثیر عوامل اقتصادی - اجتماعی (مانند تحصیلات، درآمد و اشتغال) بر سن ازدواج در جوامع مختلف مشاهده می‌شود، به نظر می‌رسد در کشورهایی که به تازگی مراحل توسعه اقتصادی - اجتماعی را آغاز کرده‌اند، افزایش تحصیلات و نیز بهبود وضعیت اقتصادی، افزایش سن ازدواج افراد را در پی دارد. در حالی که در کشورهایی که مراحل پیشرفته توسعه اقتصادی - اجتماعی را سپری کرده‌اند، برعکس، افزایش تحصیلات و نیز بهبود وضعیت اقتصادی، شانس ازدواج افراد را افزایش می‌دهد. در واقع، نوع عکس‌العمل سن ازدواج به تغییرات اقتصادی - اجتماعی (تحصیلات، اشتغال، و غیره)، بستگی به وضعیت توسعه کشورها دارد. به بیان دیگر می‌توان گفت که کشورهایی که در ابتدای توسعه یافتگی قرار دارند، افتراق

1. Pandey

2. Desai & Andrist

3. Xu & et al

4 Uchida & et.al.

5 Hewitt, B. & J. Baxter

6 Heard, G

اقتصادی - اجتماعی در ازدواج افزایش می‌یابد و سپس به یک حالت تعادل می‌رسد و سپس دوباره افتراق اقتصادی - اجتماعی به شکلی دیگر یا وارونه اتفاق می‌افتد. در واقع، در زمینه‌های مختلف از نظر میزان توسعه‌یافتگی، تأثیر رشد درآمدی و تحصیلات بر سن ازدواج متفاوت خواهد بود.

- سیاست‌های جمعیتی و پویایی جمعیت

مطالعه‌ی یه و بین^۱ (۱۹۹۰) در دهه ۱۹۸۰، در استان هبی در چین که جامعه‌ای معرف جامعه چین داشته، تأیید می‌کند که سیاست‌های جمعیتی در جهت کاهش موالید و تأخیر در سن ازدواج، موجب افزایش سن ازدواج در این کشور شده است. در واقع در این کشور، مدرنیزاسیون و سیاست‌های جمعیتی با همدیگر بر تغییرات سن ازدواج اثر گذاشته‌اند.

- بازار ازدواج و مضیقه ازدواج

در مطالعات مورد بررسی، چگونگی دسترسی به همسر مناسب و نیز مضیقه ازدواج، یکی از عوامل مرتبط با سن ازدواج نشان داده شده است. در ایران، دسترسی به همسر (مرد) مناسب از نظر اقتصادی و سن، یکی از عوامل مهم مرتبط با سن ازدواج زنان است. به‌طوریکه دختران و پسرانی که همسر مناسب خود را نمی‌یابند، در ازدواج تأخیر دارند (ترابی و بشیری^۲، ۲۰۱۰). ردرفورد و همکارانش^۳ (۲۰۰۱) نشان داده‌اند که تغییرات اساسی در ساختار و کارکرد بازار ازدواج در کشور ژاپن که در آن افراد به‌عنوان اشخاص در نظر گرفته می‌شوند تا اعضای خانواده و یا سایر گروه‌ها و همچنین کاهش ازدواج‌های ترتیب‌یافته و سنتی و فقدان نهاد جایگزین برای تسهیل ملاقات مجردها و انتخاب زوج‌ها، یکی از عوامل مهم در افزایش سن ازدواج در این کشور بوده است. طبق نتایج مطالعه کانکو^۴ (۲۰۰۳) نیز در این کشور، نوع مواجهه با همسر آینده و کمتر بودن میانگین سن اولین مواجهه، با سن ازدواج پایین‌تر همراه بوده است. در کشور چین نیز، دسترسی به شبکه‌های اجتماعی جوانان از طریق لیگ‌های جوانان، با تسهیل ازدواج همراه بوده است (زو و همکاران^۵، ۲۰۰۳). برخی مطالعات در کشور هند (آدینارایانا و

1. Ye & Bean

2. Torabi & Baschieri

3 Retherford, R. D.; N. Ogawa & R. Matsukura.

4 Kaneko, R.

5 Xu, L. C.; C. Zhen-Wei Qiang & L.Wang

راجاسری^۱، ۱۹۹۵ و شیلا و آدینارایانا^۲، ۲۰۰۰) و ایران (محمودیان، ۱۳۸۳) نشان داده‌اند که ازدواج از نوع خویشاوندی با سن پایین‌تر ازدواج همراه بوده است که یکی از دلایل اصلی آن می‌تواند سهولت دسترسی به همسر مناسب در این نوع ازدواج‌ها باشد. مطالعه‌ای در هندوستان نشان داد که در مناطق شهری، ازدواج خویشاوندی اثر خیلی مهمی بر سن ازدواج دارد در حالی که در مناطق شهری و روستایی، نقش پرداخت برای جهیزیه بر سن ازدواج زنان اثر مهمی داشت (شیلا و آدینارایانا^۳، ۲۰۰۳). در واقع دادن جهیزیه در هندوستان با افزایش سن ازدواج همراه است. بر اساس نتایج مطالعات منتخب، مضیقه ازدواج نیز که به هر دلیل در کشوری رخ داده باشد، از تعیین‌کننده‌های مهم سن ازدواج محسوب می‌شود. در چین، کمبود دختران در سنین ازدواج به دلایل چندمهمسری در طبقات بالای اجتماعی، کشتن نوزادان دختر، تفاوت‌های جنسیتی در مرگ‌ومیر ناشی از همه‌گیری سل و تأثیر کشنده بستن پاها در دختران، با افزایش سن ازدواج در مردان همراه بوده است (تلفورد^۴، ۱۹۹۲). در تاجیکستان، جنگ‌های داخلی سال‌های ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۸، به کاهش ۳۰ درصدی نسبت جنسی و پسران در سنین ازدواج منجر شد (شمیاکینا^۵، ۲۰۰۶). در ایران نیز نشان داده شده که مهاجرت پسرها به شهرها، با افزایش سن ازدواج دختران روستایی همراه بوده است.

- پذیرش و گسترش روابط جنسی قبل از ازدواج و همبازی

همبازی^۶ در استرالیا و نیوزلند یک پدیده شایع به شمار می‌رود. هرچند که در نیوزلند در همه طیف‌های درآمدی، همبازی بیشتر از استرالیا است (هرد، ۲۰۱۱) اما در استرالیا، سابقه همبازی با افزایش احتمال ازدواج همراه بوده است (هویت و باکستر^۷، ۲۰۰۹). در ژاپن، احتمال تجمع ازدواج و والد شدن تقریباً برای زنانی که همباز هستند و زنانی که همباز نیستند یکسان است اما مسیر تشکیل خانواده دو گروه متفاوت است. به طوری که زنانی که سابقه همبازی داشته‌اند بیشتر احتمال دارد که متعاقب بارداری ازدواج کنند. همبازی در این کشور بیشتر به‌عنوان

1 Audinarayana N. & R. Rajasree

2. Sheela & Audinarayana

3 Sheela, J. & N. Audinarayana

4 Telford, T. A.

5. Shemyakina

6. Cohabitation

7 Hewitt, B. & J. Baxter

مرحله‌ای در فرآیند ازدواج است تا اینکه یک جایگزین برای ازدواج و یا مجرد قطعی باشد؛ از این رو در ژاپن، تجربه همبستگی با افزایش سن ازدواج همراه نیست و رابطه‌ای بین این دو متغیر مشاهده نمی‌شود (ریمو و همکاران^۱، ۲۰۰۹). البته مطالعه دیگری در ژاپن (ردرفورد و همکاران^۲، ۲۰۰۱) نشان داده که افزایش شیوع و پذیرش روابط جنسی قبل از ازدواج طی دهه ۱۹۹۰، با افزایش سن ازدواج ارتباط داشته است. مطالعه خلج‌آبادی فراهانی و همکارانش (۱۳۹۰) در ایران نشان داده که معاشرت پیشرفته قبل از ازدواج با جنس مخالف، با افزایش سن ازدواج همراه است. به طوری که پسران جوان متأهلی که معاشرت‌های پیشرفته قبل از ازدواج داشته‌اند، به طور معنی‌داری، دو سال دیرتر از پسرانی بدون این تجربیات، ازدواج کرده‌اند. همچنین در بین پسران مجرد با تجربه معاشرت‌های پیشرفته، تمایل به ازدواج کمتری نیز دیده شده است.

- عوامل محیطی (محل سکونت، بی‌ثباتی اجتماعی و جنگ‌ها)

برحسب یافته‌های مطالعات، به طور کلی، سن ازدواج زنان و مردان شهری نسبت به سن ازدواج زنان و مردان روستایی بالاتر است. در واقع، شهرنشینی یکی از عوامل مرتبط با سن ازدواج در مطالعات نشان داده شده است (ترابی و بشیری^۳، ۲۰۱۰). بی‌ثباتی و جنگ‌ها نیز به عنوان یک عامل محیطی می‌تواند از طریق کاهش تعداد مردان واقع در سنین ازدواج، مضیقه ازدواج را برای زنان به دنبال داشته باشد و نهایتاً باعث تأخیر در ازدواج زنان شود. نمونه واضح این تأثیرگذاری در تاجیکستان رخ داده است. در این کشور، با کاهش تعداد مردان واقع در سنین ازدواج (۵۰۰۰ الی ۱۰۰۰۰ نفر) که در اثر جنگ داخلی سال‌های ۹۸-۱۹۹۲ رخ داد، مضیقه ازدواج برای زنان در مناطق جنگی بروز پیدا کرد (کاهش حدود ۳۰ درصدی نسبت جنسی جوانان در سن ازدواج) و در نتیجه، سن ازدواج زنان در این مناطق افزایش یافت (شمیاکینا^۴، ۲۰۰۶).

تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در سطح خرد عبارتند بودند از:

- وضعیت اقتصادی - اجتماعی

درآمد و شغل، از تعیین‌کننده‌های مهم سن ازدواج به‌شمار می‌روند که در برخی جوامع اثرگذاری آنها بر زمان ازدواج قوی‌تر است؛ مانند نیوزلند که رابطه بین درآمد مردان و ازدواج در

1 Raymo, J. M.; M. Iwasawa & L. Bumpass

2 Retherford, R. D.; N. Ogawa & R. Matsukura

3 Torabi, F. & A. Baschieri

4 Shemyakina, O.

مقایسه با استرالیا بیشتر مشهود بوده است (هرد، ۲۰۱۱). در بیشتر مطالعات مرور شده، اشتغال و ثبات شغلی با ازدواج زودتر مردان مرتبط است، هرچند اثر درآمد بر سن ازدواج، نتایج متفاوتی را در مطالعات مختلف نشان داده است. در ژاپن، درآمد پایین، عامل اساسی تأخیر ازدواج زنان بین سال‌های ۷۵-۱۹۷۰ شناخته شده است (اوچیدا و همکاران^۱، ۱۹۹۳). برعکس، در مطالعه‌ای در هند، در سطح کلان، میزان درآمد با تأخیر در ازدواج در دو مقطع زمانی ۱۹۶۱ و ۱۹۷۱ همراه بوده است. تنوع و تفاوت بین مناطق شهری و روستایی نیز در این خصوص وجود دارد. در این کشور، به‌عنوان نمونه، در مناطق روستایی، میزان درآمد جمعیت (هکتار زمین کشاورزی) با افزایش سن ازدواج همراه بود (سریواستاوا^۲، ۱۹۸۲). در ژاپن نیز در سال ۲۰۰۱ نشان داده شده که ازدواج برای زنان شاغل با درآمد بالا جذابیت کمتری داشته و سن ازدواج آنها بالاتر است (ردرفورد و همکاران، ۲۰۰۱). در ایران نیز تجربه اشتغال قبل از ازدواج با تأخیر در ازدواج همراه بوده است (قاسمی اردهایی، ۱۳۸۶).

تحصیلات نیز یکی از تعیین‌کننده‌های مهم سن ازدواج است. تفاوت فاحش در ازدواج مردان برخوردار (از نظر تحصیلات، اشتغال و مدرک دانشگاهی) و مردان غیر برخوردار در نیوزلند نشان داده شده است. در دو کشور توسعه‌یافته استرالیا و نیوزلند، احتمال ازدواج مردان با سطح تحصیلات کمتر کاهش می‌یابد و برعکس، احتمال ازدواج مردان با سطح تحصیلات بالاتر افزایش می‌یابد. این در حالی است که در کشور چین، افراد با تحصیلات بالاتر دیرتر ازدواج می‌کنند. مطالعات در ایران و ژاپن نیز نشان داده که تحصیلات در زنان و مردان با افزایش سن ازدواج همراه است. این افزایش در ژاپن به‌علت بازخوردهای غیر منتظره‌ای که جوانان پس از دوران فارغ‌التحصیلی و تحصیلات در زمینه اشتغال و دستمزد (نظام ارشدیت) دریافت می‌کنند، رخ داده است. البته تحصیلات ممکن است موجب کاهش جذابیت ازدواج گردد. برخی مطالعات نشان داده‌اند که افزایش تحصیلات، علت افزایش سن ازدواج نبوده بلکه ممکن است به‌علت بالا رفتن سن ازدواج و افزایش سال‌های مجرد، جوانان تمایل به توسعه تحصیلات داشته باشند.

اگرچه مطالعات در استرالیا و نیوزلند نشان داده‌اند که تحصیلات شانس ازدواج را افزایش می‌دهد ولی با توجه به ارتباط بین شانس ازدواج و سن ازدواج؛ به نظر می‌رسد در کشورهای

توسعه یافته‌ای مانند استرالیا و نیوزلند، تحصیلات نقش بازدارندگی برای ازدواج ندارد و امتیازی نیز برای ازدواج دختران و پسران محسوب شده و تسهیل‌کننده می‌باشند. البته گفته می‌شود در استرالیا شاید به دلیل تغییر هنجارها و کلیشه‌ها و نقش‌های جنسیتی که موجب سازگاری بین نقش همسری، تحصیلی و شغلی در زنان شده، تحصیلات با افزایش سن ازدواج همراه نیست، در حالی که در کشورهایی مانند ژاپن، هنوز این سازگاری بین نقش‌های جنسیتی و تحصیلات صورت نگرفته و با افزایش تحصیلات، سن ازدواج نیز بالاتر می‌رود. در چین طبقه اجتماعی، یکی از عوامل مهم مرتبط با سن ازدواج نشان داده شده است (تلفورد، ۱۹۹۲).

- نگرش‌ها و باورها، مذهب و پایبندی به مذهب، قومیت و طبقه اجتماعی

بر اساس نتایج حاصله، عوامل مختلف فردی می‌تواند سن ازدواج را تحت تأثیر خود قرار دهد. بر اساس نتایج مطالعه شیلا و آدینارایانا (۲۰۰۳)، در مناطق روستایی هند، باورهای خرافی با سن ازدواج پایین همراه است. مذهب، قومیت و طبقه اجتماعی افراد نیز از متغیرهای مهم و تأثیرگذار حوزه فردی است. در مالزی، ارتباط بین این متغیرها و سن ازدواج نشان داده شده است. به طوری که سن ازدواج گروه‌های قومی مختلف، متفاوت بوده و مسلمانان در مقایسه با پیروان سایر ادیان، زودتر ازدواج می‌کنند. در هند نیز کسانی که هندو، مسیحی و یا مسلمانند نسبت به کسانی که مذهب ندارند، زودتر ازدواج می‌کنند و کاست‌های بالاتر از سن ازدواج بالاتری برخوردارند. در واقع مذهب، مهم‌ترین تعیین‌کننده سن ازدواج در مسیحیان و هندوها است (آدینارایانا و رجسری، ۱۹۹۵). نقش و اهمیت مذهب و باورهای مذهبی در استرالیا و چین نیز نشان داده شده است؛ به طوری که شانس ازدواج در زنان و مردانی که به مذهب پایبندی بیشتر دارند، بیشتر است.

- توانمندسازی زنان (به علت تحصیلات و اشتغال)

تحصیلات در زنان می‌تواند استقلال بیشتری برای آنان فراهم کند. آموزش و اشتغال زنان و افزایش دستمزد آنان، با افزایش هزینه فرصت همراه است. همچنین تحصیلات موجب طولانی شدن مدت جستجو برای یافتن شریک جنسی مناسب و نیز موجب کاهش جذابیت ازدواج و تأخیر در ازدواج برای زنان خواهد شد (کانکو، ۲۰۰۳). زمانی که ارزش بیشتری با وضعیت

مجردی در زنان همراه باشد، سن ازدواج آنان با تأخیر همراه می‌شود (مک دانیل، ۱۹۹۰). نتایج مطالعه کاری (۱۳۸۲) حاکی از آن است که در زنان ایرانی، اشتغال و منزلت شغلی با بالا بودن سن ازدواج آنان همراه بوده است.

دستاورد‌های قابل توجه آموزشی زنان، افزایش دستمزد زنان در کار، افزایش زیاد مشارکت زنان در بیرون از منزل، کاهش جذابیت ازدواج برای زنان تحصیل‌کرده شاغل و با حقوق بالا، بالا بودن مسئولیت زنان در تربیت فرزند علی‌رغم کار بیرون از منزل، بالا بودن میزان طلاق، امنیت‌دهی کمتر ازدواج به زنان نسبت به قبل، تغییرات ارزشی و نگرشی در خصوص نقش زن و مرد در خانواده در بین زنان تحصیل‌کرده و همچنین افزایش هزینه فرصت در مورد زنان تحصیل‌کرده‌ای که بعد از فرزندآوری کار نمی‌کنند، مجموعه عوامل مهمی هستند که بر سن ازدواج زنان تأثیر می‌گذارند (ردرفورد و همکاران، ۲۰۰۱).

- نقش‌های جنسیتی

چگونگی نقش‌ها و مناسبات جنسیتی زوجین با سن ازدواج مرتبط است. معمولاً نقش‌های جنسیتی مساوی و کلیشه‌های جنسیتی در خصوص سهم و نقش دو جنس در خانه با تأخیر در ازدواج همراه است. در واقع تعارض نقش‌های مادری، همسری، شغلی، دانشجویی و غیره در کشورهایی که هنوز نقش‌های جنسیتی در خانه، سنتی است، موجب انتخاب تجرد به جای ازدواج و یا تأخیر در ازدواج در جوانان می‌گردد. در کشور ژاپن که نقش‌های جنسیتی سنتی است، تحصیلات زنان می‌تواند تأخیر در ازدواج را برای آنان در پی داشته باشد (ریمو^۱، ۲۰۰۳). اما در کشوری مانند استرالیا که روابط جنسیتی به طریقی است که تعادل بین کار و ازدواج را برای زنان مشکل نمی‌کند، ممکن است تحصیلات با تأخیر در ازدواج همراه نباشد. پنگ^۲ (۲۰۰۷) نشان داده که در مالزی، جوانان برای اجتناب از نقش‌های چندگانه مادری، همسری و کارگری به تأخیر در ازدواج روی می‌آوردند. در کشور آذربایجان نیز نقش‌های جنسیتی سنتی و تفکیک جنسیتی مسئولیت‌ها در خانواده با سن ازدواج مرتبط نشان داده شده است (مهدی، ۲۰۰۹).

1 Raymo, J. M.

2. Peng

– عوامل ارزشی، فرهنگی و هنجاری

بسیاری از مطالعات نشان دادند که تغییر هنجارها، نگرش‌ها و اعتقادات مربوط به ازدواج و زندگی خانوادگی قویاً با سن ازدواج مرتبط است و در صورتی که تأخیر در ازدواج به عنوان یک هنجار و نرم تلقی شود، افزایش سن ازدواج در جامعه رخ خواهد داد. تبلیغات رسانه‌ای در خصوص طلاق و مشکلات ازدواج نیز با ایجاد نگرش منفی نسبت به ازدواج، تأخیر در ازدواج را در پی خواهد داشت. در بین زنان تحصیل کرده، ارتباط بین تغییرات ارزشی و نگرشی در خصوص نقش زن و مرد در خانواده و ارزش ازدواج با سن ازدواج در ژاپن را نشان دادند (ردرفورد و همکاران، ۲۰۰۱). نتایجی مشابه در برخی دیگر از کشورهای منتخب حاصل شده است. در جامعه آذربایجان نشان داده شده که هنجارهای اجتماعی مانند ارزش فرزندآوری و تولید مثل، با پایین بودن سن ازدواج همراه است. به این معنی که هرچه ارزش باروری و فرزندآوری در نظر افراد بیشتر باشد، سن ازدواج کمتر است (مهدی، ۲۰۰۹). مطالعه هیوت (۲۰۰۹) در استرالیا نیز به این نتیجه اشاره کرده که اهمیت خانواده با احتمال بیشتر ازدواج در زنان و سن پایین ازدواج همراه است. در ارتباط با اثر تبلیغات رسانه‌ای بر سن ازدواج، مطالعه پنگ (۲۰۰۷) مؤید آن است که در کشور مالزی، افزایش طلاق و تغییر در ارزش‌های مربوط به ازدواج و خانواده با افزایش سن ازدواج همراه بوده و تبلیغات در مورد اختلافات زناشویی و طلاق در رسانه‌ها، نیز موجب دلسردی برخی زنان از ازدواج شده است.

– عوامل خانوادگی، زندگی با والدین و تعداد فرزندان

زندگی جوانان همراه با والدین، یکی از متغیرهای تأثیرگذار بر سن ازدواج نشان داده شده است. در ژاپن، نشان داده شده که زندگی جوانان با والدین، با افزایش سن ازدواج همراه بوده است. در واقع، در اختیار قرار گرفتن امکانات بیشتر، کاهش شانس استقلال و ازدواج و افزایش سن ازدواج را در پی داشته است. متناقض با این یافته، در مطالعات دیگری نشان داده شده که زندگی با والدین با کاهش سن ازدواج همراه است؛ زیرا افراد از حمایت اقتصادی خانواده برای تشکیل خانواده برخوردار هستند. از دیگر عوامل خانوادگی می‌توان به تحصیلات والدین اشاره کرد که با افزایش سن ازدواج در فرزندان همراه است. در هند، ارتباط شکل خانواده با سن ازدواج نیز تأیید شده است؛ به نحوی که زندگی در خانواده

هسته‌ای در مقایسه با خانواده گسترده، با افزایش سن ازدواج همراه است. همچنین افزایش فاصله محل سکونت همسران قبل از ازدواج، متغیر دیگری است که در کشور هند مرتبط با افزایش سن ازدواج نشان داده شده است. از دیگر عوامل خانوادگی می‌توان به تعداد فرزندان خانواده و نیز رتبه فرزند در خانواده اشاره کرد. در هند، دختران اول نسبت به دختران دوم به بعد با افزایش سن ازدواج مواجه هستند و در آذربایجان تعداد فرزندان در خانواده (مخصوصاً دختران) با سن ازدواج مرتبط است.

- الگوی تغییر تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در طول زمان

مطالعات مورد بررسی در این تحقیق، از دهه ۱۹۷۰ تا سال‌های اخیر منتشر شده‌اند. برخی از این مطالعات، از داده‌هایی متعلق به یک دهه قبل از تاریخ انجام مطالعه استفاده شده است؛ مانند مطالعه سریواستاوا^۱ (۱۹۸۲) که از داده‌های سال‌های ۱۹۶۱ و ۱۹۷۱ استفاده کرده است. لذا با نگاهی جامع به ماهیت تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در مطالعات مختلف، می‌توان به تغییرات آنها در طول زمان پی برد. در مطالعات انجام شده در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰، نقش عوامل اجتماعی و اقتصادی مانند تحصیلات، اشتغال، در دسترس بودن شریک ازدواج یا برعکس مضیقه ازدواج، تهیه جهیزیه و...، بیشتر به‌عنوان عوامل مرتبط با سن ازدواج معرفی شده‌اند؛ در حالی که در مطالعات دهه‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰، علاوه بر نقش مهم عوامل مذکور، عوامل دیگری که بیشتر از نوع ارزشی و نگرشی هستند نیز به‌عنوان عوامل مرتبط با سن ازدواج شناخته شده‌اند. در واقع می‌توان ادعا کرد که عوامل مرتبط با سن ازدواج از متغیرهای اقتصادی و اجتماعی به سمت متغیرهای جدید ارزشی و نگرشی در حال تغییر است که حاکی از یک نوع گذار در تعیین‌کننده‌های سن ازدواج است. این تغییر تا حد زیادی سازگار با نظریه نوسازی و نظریه گذار دوم جمعیتی است (ون دی کا، ۱۹۹۹، ۱۹۸۷). عوامل ارزشی و نگرشی شامل مواردی از قبیل تغییر در نگرش‌های جنسیتی، افزایش قدرت زنان، افزایش مشارکت زنان در تصمیم‌گیری، کاهش اهمیت ازدواج و خانواده و افزایش اهمیت فردگرایی می‌باشد.

به‌طور کلی می‌توان گفت که در کشورهایی مانند چین، هند، ایران، آذربایجان و تاجیکستان، ازدواج هنوز از ارزش سنتی و فرهنگی قابل‌توجهی برخوردار است و تعیین‌کننده‌های سن

1 Srivastava, J. N.

ازدواج بیشتر ماهیت اقتصادی و اجتماعی دارند و تغییر نگرش به ازدواج و خانواده و روابط جنسی قبل از ازدواج، کمتر به‌عنوان تعیین‌کننده‌های سن ازدواج عمل می‌کنند. اما در کشورهای توسعه‌یافته مانند استرالیا، ازدواج ارزش و اهمیت سنتی خود را حفظ نکرده و تعیین‌کننده‌های اقتصادی و اجتماعی نیز اکثراً جای خود را به تعیین‌کننده‌های ارزشی و نگرشی داده‌اند. البته باید به این نکته نیز اشاره کرد که در کشورهایی با سابقه سنتی نیز عوامل مرتبط با سن ازدواج به سمت تعیین‌کننده‌های ارزشی و نگرشی در حال تغییر است. به‌عنوان نمونه، در کشور هند، دسای و اندریس (۲۰۱۰) نشان دادند که دیگر جهیزیه و هزینه‌های ازدواج به‌عنوان عوامل تعیین‌کننده سن ازدواج محسوب نمی‌شوند و بیشتر اهمیت و کارکردهای جنسیتی در افزایش سن ازدواج موثرند. در حالی‌که، در مطالعه سریواستاوا که در سال ۱۹۸۲ در این کشور انجام شده بود، بر نقش مضیقه ازدواج، درآمد، تحصیلات و شهرنشینی به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مرتبط با سن ازدواج تأکید شده است (سریواستاوا، ۱۹۸۲).

مقایسه تعیین‌کننده‌ها بین کشورهای مختلف با سطوح مختلف سن ازدواج و سطوح مختلف توسعه یافتگی نشان می‌دهد که کشورهای منتخب، بسته به میزان‌های کنونی سن ازدواج و شیب افزایش سن ازدواج در دهه‌های اخیر، از نظر تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در قالب سه تایپولوژی یا دسته مختلف قرار می‌گیرند. تیپ اول، کشورهای ژاپن، استرالیا و نیوزلند را شامل می‌شود که نسبت به سایر کشورهای منتخب از سن ازدواج بالایی برخوردارند. تعیین‌کننده‌های سن ازدواج این کشورها عمدتاً در عوامل ارزشی، نگرشی و هنجاری متمرکز است و نقش تعیین‌کننده‌های اجتماعی - اقتصادی کمتر شده است (به‌خصوص از سال ۲۰۰۰ به بعد). این تعیین‌کننده‌ها بیشتر به ظهور پدیده‌های جدید همبازی و پذیرش آن و سایر جایگزین‌های ازدواج و ارزش‌های مرتبط با مجردی و دقت در انتخاب همسر مربوط می‌باشد.

تیپ دوم شامل کشورهایی مانند ایران، مالزی و تایلند است که تغییرات سن ازدواج در آنها گاه کاهشی و گاه افزایشی بوده و بینابین دو تیپ دیگر قرار دارد. در حالی‌که شتاب تغییرات در این کشورها بیشتر از تیپ سوم است، ولی به مراتب کندتر و بطئی‌تر از کشورهای تیپ اول است. که تعیین‌کننده‌ها حالت بینابینی دارد.

در کشورهای تپ سوم مانند چین، هند، آذربایجان و تاجیکستان که افزایش سن ازدواج آنها بطئی بوده و نوعی مقاومت را در این زمینه نشان داده‌اند، تعیین‌کننده‌های سن ازدواج، بیشتر از جنس اقتصادی - اجتماعی بوده و تغییرات ارزشی، کمتر مسئول افزایش سن ازدواج می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

با نگاهی جامع به ماهیت تعیین‌کننده‌های سن ازدواج کشورهای منتخب و همچنین تغییرات آن در طول زمان، نشان داده شد که عوامل مرتبط با سن ازدواج از مجموعه متنوعی از عوامل فردی و اجتماعی تشکیل شده است که در ارتباط تنگاتنگ با هم هستند. برخی مطالعات به بررسی عوامل در سطح کلان پرداخته‌اند، مانند نقش رشد و توسعه اقتصادی، پذیرش هنجاری روابط قبل از ازدواج و همبستگی و عوامل محیطی مانند جنگ‌ها و بازار ازدواج، در حالیکه برخی مطالعات عوامل سطح خرد را بررسی کرده‌اند مانند توسعه نگرشهای فردگرایانه و خود تحقق بخشی و افزایش توانمندی زنان با تحصیلات و اشتغال و نگرش‌های تساوی طلبانه جنسیتی. توجه به این مجموعه متنوع و پیچیده عوامل مرتبط با سن ازدواج در توضیح و تبیین تنوع و تغییرات سن ازدواج در کشورهای منطقه آسیا و اقیانوسیه بسیار مهم و ضروری است و این نتایج می‌تواند در مطالعات سن ازدواج به گستردگی عوامل فوق اشاره کند. علاوه بر آن، این مطالعه نشان داد که تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در کشورهای منتخب، به مرور از متغیرهای اقتصادی و اجتماعی به متغیرهای ارزشی و نگرشی در حال گذار است. البته باید متذکر شد که گذار تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در کشورهای منتخب به یک میزان رخ نداده است. در کشورهایی مانند هند، ایران، چین، آذربایجان و تاجیکستان که هنوز ازدواج از ارزش سنتی و فرهنگی بالایی برخوردار است و مجرد قطعی افزایش بطئی داشته، افزایش سن ازدواج بیشتر تحت تأثیر عوامل اقتصادی و اجتماعی بوده و تغییر ارزشهای ازدواج و خانواده کمتر مسئول این تغییر است. اما در کشورهای توسعه‌یافته مانند استرالیا و ژاپن، تعیین‌کننده‌های اجتماعی و اقتصادی به نظر می‌رسد جای خود را به تعیین‌کننده‌های ارزشی و نگرشی در مورد ازدواج و خانواده داده و در سال‌های اخیر مواردی مانند تغییر نگرش‌های جنسیتی، فردگرایی و نگرش به روابط قبل از ازدواج، همبستگی و پذیرش آن، به‌عنوان عوامل مرتبط با سن ازدواج شناخته شده‌اند. می‌توان ادعا کرد که این گذار از سمت متغیرهای اقتصادی و اجتماعی به سمت

متغیرهای ارزشی و نگرشی، تا حد زیادی با نظریه نوسازی و نظریه گذار دوم جمعیتی سازگار است (ون دی کا، ۱۹۸۷، لستهاق، ۲۰۱۴).

همچنین تنوع و تفاوت در تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در کشورهای مختلف منطقه آسیا و اقیانوسیه با نظریه تنوع و ناهمگونی^۱ که بر ناهمگونی تغییرات جمعیتی بخصوص در حیطه خانواده تاکید دارد، سازگار است بر اساس این دیدگاه ملت‌های آسیایی مسیرهای متنوعی را در تغییرات خانواده و جمعیتی خود طی می‌کنند (چرلین، ۲۰۱۲). با توجه به تنوع و تفاوت‌های اجتماعی و فرهنگی در سطح کشورهای منطقه، به نظر می‌رسد بسیاری از تفاوت‌های مشاهده شده در شاخص‌های ازدواج و تعیین‌کننده‌های آنها، تنها به میزان توسعه یافتگی اقتصادی و انسانی کشورها بستگی ندارد و حرکت شتابان توسعه اقتصادی یک کشور، الزاماً افزایش شتابان سن ازدواج آن کشور را در پی نخواهد داشت. چرا که در برخی جوامع، عوامل هنجاری و فرهنگی همانند یک اهرم عمل کرده و از شدت تأثیرگذاری متغیرهای توسعه در این زمینه را می‌کاهند. از اینرو، به سختی می‌توان پیش‌بینی کرد که توسعه‌یافتگی در کشورهایی که ازدواج و تشکیل خانواده در آنها هنوز از نظر فرهنگی یک ارزش مهم محسوب می‌شود، بتواند با شتاب موجب افزایش سن ازدواج این کشورها گردد. به عنوان مثال، در کشور ایران، به علت اهمیت فرهنگی و مذهبی ازدواج، و فرزند آوری در قالب ازدواج، حتی درجات بالایی از توسعه‌یافتگی، ممکن است شتاب افزایشی سن ازدواج، آنگونه که در کشورهای استرالیا و ژاپن رخ داده را در پی نداشته باشد.

از محدودیت‌های این بررسی این است که ارقام سن ازدواج گاه منعکس‌کننده تنوع داخلی در کشورها نیست و تنوع روندهای تغییرات سن ازدواج در داخل کشورها در میزان‌های ملی مشخص نبوده و جای تأمل دارد بطوریکه تغییرات سن ازدواج در شهرهای بزرگ مثل تهران با استانهای کمتر توسعه یافته متفاوت است که در میانگین سن ازدواج کشورها، این تنوع دیده نمی‌شود. همچنین با توجه به اینکه برخی مطالعات در سطح ملی بوده و برخی در سطح استانی، تفاوت نتایج ملی و استانی در این بررسی در نظر گرفته نشد که این امر یکی از محدودیت‌های این مطالعه بود. همچنین دسترسی به متن مقاله کامل برخی از تحقیقات منتشر شده با مشکلاتی

همراه بود که با تلاش بسیار و راهبردهای مختلف به متن کامل مقالات انگلیسی دسترسی یافتیم. با توجه به اینکه فقط مقالات منتشر شده کشورهای منتخب به زبان انگلیسی مورد بررسی قرار گرفت، مسلماً بسیاری از مقالات که در این خصوص، به زبانهای دیگر چاپ شده بودند، خارج از حوزه بررسی فوق بوده که این امر خود می‌تواند جزو محدودیتهای این بررسی باشد. همچنین، با توجه به اینکه تعدادی کشور برای این بررسی مروری در آسیا انتخاب شدند، این نتایج را ممکن است نتوانیم به کل کشورهای آسیا تعمیم دهیم.

یکی از کاربردهای این بررسی مروری، توجه به تغییرات ارزشی و نگرشی در حوزه ازدواج و خانواده در سالهای اخیر برای توضیح تغییرات سن ازدواج در تحقیقات و مطالعات جمعیتی است. در واقع نقش تعیین‌کنندگی ارزش و اهمیت ازدواج و برعکس مقبولیت جایگزین‌های ازدواج مانند همباشی، زندگی تجردی و معاشرت‌های جنسی قبل از ازدواج در تغییرات سن ازدواج در جوامع بایستی بیش از پیش مورد توجه محققین قرار گیرد. به نظر می‌رسد تا زمانی که فرزند آوری خارج از ازدواج در برخی جوامع آسیایی نادر بوده و از پذیرش اجتماعی برخوردار نباشد، سن ازدواج با افزایش قابل توجهی همراه نخواهد بود. در حالیکه در جوامع صنعتی آسیا و اقیانوسیه که همباشی مقبولیت داشته، تأخیر در ازدواج و فرزند آوری قابل توجه بوده است. اگر در کشورهای آسیایی، عوامل ارزشی و نگرشی در مورد ازدواج، تجرد قطعی، همباشی و نقش‌های جنسیتی تغییر قابل توجهی بکند، می‌توان پیش‌بینی کرد که سن ازدواج به‌طور قابل توجهی افزایش می‌یابد. همچنین جوامعی در آسیا مانند ایران که سیاستهای جمعیتی در جهت افزایش باروری و جلوگیری از تأخیر در ازدواج را دنبال می‌کنند، علاوه بر توجه به متغیرهای اقتصادی و اجتماعی، تقویت و ترویج ارزشهای ازدواج و خانواده در بین زنان و مردان در این جوامع، می‌توانند به موفقیت این برنامه‌ها کمک زیادی بکنند.

منابع

- حبیب‌پور گتایی و غلامرضا غفاری (۱۳۹۰). علل افزایش سن ازدواج دختران، دروه ۹، شماره ۱، صص ۳۴-۷.

- خلیج‌آبادی فراهانی، فریده و علی رحیمی (۱۳۹۲). روندها و الگوهای شاخص‌های ازدواج و تعیین‌کننده‌های سن اولین ازدواج در ۱۰ کشور منتخب آسیا و اقیانوسیه، طی چهار دهه گذشته (۲۰۱۰-۱۹۷۰)، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.
- خلیج‌آبادی فراهانی، فریده، شهلا کاظمی‌پور و علی رحیمی (۱۳۹۰). روند تغییرات شاخص‌های ازدواج در منتخبی از کشورهای آسیا و اقیانوسیه، با تأکید بر ایران، طی چهار دهه گذشته (۲۰۱۰-۱۹۷۰)، نامه انجمن جمعیت‌شناسی، شماره ۱۱: ۸۴-۴۹.
- خلیج‌آبادی فراهانی، فریده، علی رحیمی، جواد شجاعی و اعظم خوشنویس (۱۳۹۰). گزارش طرح "بررسی تأثیر معاشرت با جنس مخالف قبل از ازدواج بر سن ازدواج، رضایت زناشویی و طلاق"، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.
- دراهکی، احمد و حسین محمودیان (۱۳۹۱). تأخیر در ازدواج: انطباق یا بحران؟ نگاهی واکاوانه به سن ایده‌آل ازدواج دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تهران، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، دوره ۷، شماره ۱۳، صص ۹۴-۷۳.
- قاسمی اردهایی، علی (۱۳۸۶). تأثیر محل زندگی (شهر / روستا) بر زمان ازدواج زنان در ایران، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۲: ۸۵-۶۳.
- کاری، فیروزه (۱۳۸۲). تأثیر تحصیلات و اشتغال زنان بر تأخیر در سن ازدواج در تهران، دانشگاه الزهراء(س)، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- کنعانی، محمدمامین (۱۳۸۵). پیوند سنت و نوسازی در افزایش سن ازدواج: نمونه ایرانیان ترکمن، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، سال یکم، شماره ۱: ۱۲۶-۱۰۴.
- کاظمی‌پور، شهلا (۱۳۸۳). تحول سن ازدواج در ایران و عوامل جمعیتی مؤثر بر آن، فصلنامه پژوهش زنان، دوره ۲، شماره ۳: ۱۲۴-۱۰۳.
- محمودیان، حسین، فاطمه ترابی و سراج‌الدین محمودیانی (۱۳۹۲). تفاوت‌های جنسی تعیین‌کننده‌های سن ازدواج افراد در آستانه ازدواج در شهر کرمانشاه، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، دوره ۸، شماره ۱۸، صص ۲۲-۵.
- محمودیان، حسین (۱۳۸۳). سن ازدواج در حال افزایش: بررسی عوامل پشتیبان، نامه علوم اجتماعی، دوره ۱۱، شماره ۴: ۵۴-۲۷.
- میرزایی، محمد و فرزاد قربانی (۱۳۹۴). جهت‌گیری ارزشی مادی‌گرایانه-فرامادی‌گرایانه و زمان‌بندی ازدواج (مطالعه موردی: مردان و زنان در شرف ازدواج استان کهگیلویه و بویراحمد)، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، دوره ۱۰، شماره ۲۰، صص ۷۱-۵۰.

- Audinarayana N. & R. Rajasree (1995). "Cultural determinants of age at marriage: an urban experience", *Journal of Family Welfare*, 41(1):8-14.
- Audinayana, N. (1993). "Determinants of female age at marriage in rural Andhra Pradesh: Multivariate analysis", *Demography India*, 22(2): 169-74.
- Bongaarts, J. (1982) "The Fertility Inhibiting Effects of intermediate Fertility Variables", *Studies in Family Planning* 13(6- 7): 179-189.
- Casterline, J. B. (1994). "Fertility transition in Asia". Pp. 69-86 in T. Loco and V. Hertrich eds., the onset of fertility transition in sub-Saharan Africa. Liège, Belgium: Derouaux Ordina Editions for International Union for The scientific Study of Population (IUSSP).
- Cherlin, A. J. (1992). *Marriage, Divorce, Remarriage*. Cambridge, Ma. Harvard University Press.
- Cherlin, J. A. (2012). Goode's World Revolution and Family Patterns: A Reconsideration at Fifty Years, *Population and Development Review*, 38(4): 577-607.
- Coale, A. J. & R. Treadway (1986). "A summary of the changing distribution of overall fertility, marital fertility, and the proportion married in the provinces of Europe". In A. J. Coale and S.C. Watkins (Eds.), *the decline of fertility in Europe: The revised proceedings of a conference on the Princeton European Fertility Project* (pp. 31-181). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Coale, A. J. (1971). Age Patterns of Marriage, *Population Studies* Vol. 25, No. 2 (Jul., 1971), pp. 193-214.
- Das N. P. & D. Devamoni (1998). "Female Age at Marriage in India: Trends and Determinants, *Demography India*", 27(1): 91-115.
- Desai, S. & L. Andrist (2010). "Gender Scripts and Age at Marriage in India", *Demography*, 47(3): 667-687.
- Dommaraju P. V. (2009). "Demography, education and marriage age in India", Arizona University, PhD Dissertation in Demography.
- Heard, G. (2011). "Socioeconomic Marriage Differentials in Australia and New Zealand", *Population and Development Review*, 37(1): 125-160.
- Hewitt, B. & J. Baxter (2009). "Who Gets Married in Australia? The economic and social determinants of a transition into first marriage 2001 – 2006", The Australian Sociological Association Annual Conference, Canberra ACT Australia: The Australian Sociological Association. [Http://iussp2009.princeton.edu/papers/93360](http://iussp2009.princeton.edu/papers/93360).
- Islam, M. M. & M. Mahmud (1996). "Marriage patterns and some issues related to adolescent marriage in Bangladesh", *Asia-Pacific Population Journal*, 11(3): 27-42.
- Islam, M. N & A.U. Ahmed (1998). "Age at First Marriage and its Determinants in Bangladesh", *Asia-Pacific Population Journal*, 13(2): 73-92.
- Jemain, A. A. & P. A. Ghani (2004). "Modeling change in fertility and age of marriage in Peninsular Malaysia". *Journal of Technology special*, issue 75-89.
- Jensen, R. & R. Thornton (2003). "Early Female Marriage in the Developing World", *Gender and Development*, 11(2): 9-19.
- Jin, X; S. Li & M. W. Feldman (2005). "Marriage form and age at first marriage: a comparative study in three counties in contemporary rural China", *Social Biology*, 52(1-2): 18-46.
- Jones, G. W. & B. Gubhaju (2009). "Trend in marriage in the low fertility countries of East and Southeast Asia", *Asian Population Studies*, 5(3): 237-265.
- Jones, G. W. (2010). "Changing Marriage Patterns in Asia", Working Paper Series No.131, Asian Research Institute & Department of Sociology, National University of Singapore.

- Jones, G.W. (1997). "The demise of universal marriage in East and South-east Asia", in *The Continuing Demographic Transition*, eds G. W. Jones, R. M. Douglas, J. C. Caldwell & R. D'Souza, Clarendon Press, Oxford, pp. 51-79.
- Jones, G.W. (2007). "Delayed Marriage and Very Low Fertility in Pacific Asia", *Population and Development Review*, 33(3): 453-478.
- Kaneko, R. (2003). "On Changing Factors of Marriage Transformation in Japan: A Decomposition of Delay in Women's First Marriage Process, Revised version of a preliminary report of the study as of 11/2/2003 for submission to the annual meeting of the population Association of America.
- Kawamura, S. (2010). "Gender Differences in perceived Barriers to Marriage among Never Married Japanese Individuals", Centre for Family and Demographic Research, Department of Sociology, Bowling Green State University. URL: <http://paa2011.princeton.edu/papers/110171>.
- Lesthaeghe, R. (2010) "The Unfolding Story of the Second Demographic Transition", *Population and Development Review*, 36(2): 211-251.
- Lesthaeghe R. (2014) the second demographic transition: A concise overview of its development, PNAS, 23(111), PP. 18112-18115.
- Li, R. (1985). "An analysis of age at first marriage of China's population", *Population Research*, 2(4): 27-35.
- Lofstedt, P.; G. Ghilagaber; L. Shusheng & A. Johnson (2005). "Changes in Marriage age and First Birth Interval in Huaning County", Yunnan Province, PR China, *Southeast Asian Journal Tropical Medicine and Public Health*, 36(5): 1329-1338.
- Mc Daniel, S. A. (1990). Review of the Book "With This Ring: First Marriage Patterns: Trends and Prospects in Australia", *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers Canadiens de sociologie*, Vol. 15, No. 2 (spring, 1990), pp. 226-228.
- Mc Donald, P. (1994). Marriage, Family Formation, Living Arrangements and Household Composition in Low Fertility Countries. In *Low Fertility in East and Southeast Asia: Issues and Policies*. Seoul: Korea Institute for Health and Social Affairs, pp. 61-89.
- Mc Donald, P. (2000a). "Gender Equity in Theories of Fertility". *Population and Development Review*, 26(3): 1-12.
- Mc Donald, P. (2000b). Gender Equity, Social Institutions and the Future of Fertility". *Journal of Population Research*, 17(1):1-16.
- Mc Lanahan, S. & G. Sandefur (1994). "Growing up with a single parent: What hurts, what helps", *Journal of Policy Analysis and Management*, 15(1): 132-135.
- Mehdi, G. (2009) "Early Marriages in Rural Azerbaijan", Central European university, Centre for Gender Studies, Master of Arts (MA) thesis in Gender Studies, Budapest, Hungary.
- Mensch, B. S.; S. Singh & J. Casterline (2005). "Trends in the timing of first marriage among men and women in the developing world. In National Research Council and Institute of Medicine, *The changing transitions to adulthood in developing countries: Selected studies*. C.B. Lloyd, J.R. Behrman, N.P. Stromquist, and B. Cohen (Eds.). Committee on Population and Board on Children, Youth, and Families. Division of Behavioral and Social Sciences and Education. Washington, DC: The National Academies Press.
- Ortega J. A. (2012). "Characterization of World Union Patterns at the National and Regional level", IUSSP Seminar on First Union Pattern around the World, 20-22 June 2012, Spain.
- Pande, G. (2004). "Persisting young age at first marriage among women in India", Fordham University, PhD Dissertation.

- Pandey, A. (1984). "Determinants of age at marriage of females in India", *Janasamkhya*, 2(2): 105-15.
- Peng, T. N. (2007). "Trends in delayed and non-marriage in peninsular Malaysia, *Asian Population Studies*, 3(3): 243-261.
- Premchand, D. (2009). "Female Schooling and Marriage Change in India" *Population*, 64(4): 667-683.
- Raymo, J. M. (2003). "Educational Attainment and the Transition to First Marriage among Japanese Women", *Demography*, 40(1): 83-103.
- Raymo, J. M. (2003). "Premarital Living Arrangements and the Transition to First Marriage in Japan", *Journal of Marriage and Family*, 65: 302-315.
- Raymo, J. M.; M. Iwasawa & L. Bumpass (2009). "Cohabitation and Family Formation in Japan", *Demography*, 46(4):785-803.
- Retherford, R. D.; N. Ogawa & R. Matsukura (2001). "Late Marriage and Less Marriage in Japan", *Population & Development Review*, 27(1): 65-102.
- Rosero-Bixby, L. (1996). "Nuptiality trends and fertility transition in Latin America". In J. M. Guzman, S. Singh, G. Rodriguez, and E.A. Pantelides (Eds.), *the fertility transition in Latin America* (pp. 135-150). Oxford, England: Clarendon Press.
- Sautmann, A. (2011). "Partner Search and Demographics: The Marriage Squeeze in India", Paper provided by Brown University, Department of Economics in its series Working Papers with number 2011-12.
- Savitridina, R. (1997). "Determinants and Consequences of Early Marriage in Java, *Indonesia*". *Asia-Pacific Population Journal*, 12(2): 25-48.
- Sheela, J. & N. Audinarayana (2000). "Determinants of Female Age at first Marriage in Tamil Nadu: an Analysis of NFHS Data", *Journal of Family Welfare*, 46(2): 25-32.
- Sheela, J. & N. Audinarayana (2003). "Mate selection and female age at marriage: a micro level investigation in Tamil Nadu, India", *Journal of Comparative Family Studies*, 34(4): 497-508.
- Shemyakina, O. (2006). "The Effect of Armed Conflict in Tajikistan on the Marriage Market and Female Reproductive Behavior", University of Southern California, Department of Economics.
- Smith, P.C. (1980). "Asian marriage pattern in transition", *Journal of Family History*, 5(1): 58-96.
- Srivastava, J. N. (1982). "Determinants of age at marriage in Utter Pradesh, Lucknow, India, Lucknow University, Department of Economics, Population Research Centre, 1982 Mar. 74 p. (Series C: Analytical Report No. 25).
- Telford, T. A. (1992). "Covariates of Men's Age at First Marriage: The Historical Demography of Chinese Lineages", *Population Studies*, 46(1): 19-35.
- Therborn, G. (2004). "Between Sex and Power: Family in the World, 1900-2000, London: Routledge.
- Torabi, F. & A. Baschieri (2010). "Ethnic differences in transition to first marriage in Iran: The role of marriage market, women's socio-economic status, and process of development", *Demographic Research*, 22: 29-62.
- Tsutsui, J. (2005). "Factors of Late Marriage: A Survival Analysis of Life Courses for marriage in Japan", *Journal of Economics and Information Science*, 49(2): 223-234.
- Uchida, E.; S. Araki & K. Murata (1993). "Socioeconomic factors affecting marriage, divorce and birth rates in a Japanese population", *Journal of Bio-Socio Science*, 25(4): 499-507.
- United Nations (2008). Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Marriage Data 2008.

- United Nations (2010). Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat, World Population Prospects.
- United Nations Development Programme (UNDP) (2010). Human Development Report 2010, 20th Anniversary Edition.
- Van de Kaa, D.J. (1987). Europe's Second Demographic Transition, *Population Bulletin* 42, No.1
- Van de Kaa, D.J. (1999). Europe and its Population: The Long View. In D. Van de Kaa, H. Leridon, G.Gesano and M.Okolski, eds. European Populations: Unity in Diversity. [European Studies in Population. Vol. 6: *European Population Conference*. Vol.1.] Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, p.1-49
- Von elm, B. & Ch. Hirschman (1979). "Age at First Marriage in Peninsular Malaysia", *Journal of Marriage and Family*, 41: 887-891.
- Wayachut, J. (1993). "Trends and Differentials in Female Age at First Marriage in Thailand over Half a Century", *Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 8(2): 293-314.
- Westoff, C.F. (2003). "Trends in Marriage and Early, Childbearing in Developing Countries". (DHS Comparative Reports No. 5). Calverton, MD: ORC Macro.
- Xu, L. C.; C. Zhen-Wei Qiang & L. Wang (2003). "The Timing of Marriage in China", *Annals of Economics and Finance*, 4: 343-357.
- Ye, W. & L. L. Bean (1990). "Determinants of changing age at marriage in contemporary China: an exploratory Analysis", (unpublished) Revised Version of a paper presented at the Annual Meeting of the Population Association of America, Toronto, Canada.

پیوست ۱. اطلاعات مطالعات منتخب مرور منظم تعیین‌کننده‌های سن ازدواج

کشور	سال انتشار	نویسنده	عنوان مطالعه	نوع مطالعه و منبع داده‌ها	محل انتشار
Australia	1990	Mc Daniel, S. A.	With This Ring: First Marriage Patterns: Trends and Prospects in Australia	The 1981 Australian Census, the national vital registration system . The Family Formation Survey of 2544 Australians aged 18- 34 years (1981-82)	The Canadian Journal of Sociology
	2009	Hewitt, B. & J. Baxter	Who Gets Married in Australia? The economic and social determinants of a transition into first marriage 2001 – 2006	Panel data from the first 6 waves of the Households, Income and Labor Dynamics in Australia Survey (2001 – 2006).	The Australian Sociological Association Annual Conference, Canberra ACT Australia: The Australian Sociological Association
	2011	Heard, G.	Socioeconomic Marriage Differentials in Australia and New Zealand	census data. 1996, 2001, 2006 and New Zealand Census	Population and Development Review
New Zealand	2011	Heard, G.	Socioeconomic Marriage Differentials in Australia and New Zealand	census data. 1996, 2001, 2006 and New Zealand Census	Population and Development Review
China	1985	Li R.	An analysis of age at first marriage of China's population	10% sample of the population census, 1982	Population Research
	1990	Ye, W. & L. L. Bean	Determinants of changing age at marriage in contemporary China: an exploratory Analysis	5080 ever married women aged 15-49 in 1985 in fertility survey in Hebei province	paper presented at the Annual Meeting of the Population Association of America, Toronto, Canada
	1992	Telford, T. A.	Covariates of Men's Age at First Marriage: The Historical Demography of Chinese Lineages	Genealogical data, 39 lineages comprising 10,512 married men and their 11,804 wives and concubines born between 1520-1661.	Population Studies
	2003	Xu, L. C.; C. Zhen-Wei Qiang & L.Wang	The Timing of Marriage in China	Secondary analysis of a survey on contemporary Chinese women, 1991, in 6 provinces in China	Annals of Economics and Finance
	2005	Jin, X; S. Li & M. W. Feldman	Marriage form and age at first marriage: a comparative study in three counties in contemporary rural China	Secondary analysis of two surveys in 1997 and 2000 in 3 provinces of china	Social Biology
	2005	Lofstedt, P., G., Ghilagaber, L. Shusheng & A. Johnsson	Changes in Marriage age and First Birth Interval in Haining County, Yunnan Province, PR China	Life History Calendar. on 1,336 women aged 15-64 years	Southeast Asian Journal Tropical Medicine and Public Health
Japan	1993	Uchida, E.; S. Araki & K. Murata	Socioeconomic factors affecting marriage, divorce and birth rates in a Japanese population	Secondary analysis of 46 prefectures for 1970 and for 1975	Journal of Bio-Socio Science
	2001	Retherford, R. D.; N. Ogawa & R. Matsukura	Late Marriage and Less Marriage in Japan	Secondary analysis of census in Japan 1960 to 1990, National survey on Family Planning 1990, 1994, 1996, 1998 and 2000	Population & Development Review
	2003	Raymo, J. M.	Educational Attainment and the Transition to First Marriage among Japanese Women	Secondary analysis of national survey on the effect of educational achievement on women's marriage	Demography
	2003	Kaneko, R.	On Changing Factors of Marriage Transformation in Japan: A Decomposition of Delay in Women's First Marriage	Secondary analysis of 4 national fertility surveys	Revised version of a preliminary report of the study as of 11/2/2003 for submission to the annual meeting of the population

کشور	سال انتشار	نویسنده	عنوان مطالعه	نوع مطالعه و منبع داده‌ها	محل انتشار
			Process		Association of America
	2003	Raymo, J. M.	Premarital Living Arrangements and the Transition to First Marriage in Japan	Secondary analysis of national survey	Journal of Marriage and Family
	2005	Tsutsui, J.	Factors of Late Marriage: A Survival Analysis of Life Courses For marriage in Japan	Secondary analysis of two national surveys in 1998 and 2002	Journal of Economics and Information Science
	2009	Raymo, J. M.; M. Iwasawa & L. Bumpass	Cohabitation and Family Formation in Japan	Secondary analysis of first survey of population, family and reproduction on a national representative sample, 2004	Demography
	2010	Kawamura, S.	Gender Differences in perceived Barriers to Marriage among Never Married Japanese Individuals	Secondary analysis of national survey on economic and family situation in Japan in 2000	Centre for Family and Demographic Research, Department of Sociology, Bowling Green State University. URL
Iran	۱۳۸۳	حسین محمودیان	سن ازدواج در حال افزایش: بررسی عوامل پشتیبان	تحلیل ثانویه داده‌های طرح اقتصادی اجتماعی جمعیت و خانوار (۱۳۸۰)	نامه علوم اجتماعی
	۱۳۸۱	شهلا کاظمی‌پور	تحول سن ازدواج در ایران و عوامل جمعیتی مؤثر بر آن	تحلیل ثانویه سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن کشور (۷۵-۱۳۴۵)، داده‌های طرح اقتصادی اجتماعی جمعیت و خانوار (۱۳۸۱)	فصلنامه پژوهش زنان
	۱۳۸۲	فیروزه کاری	تأثیر تحصیلات و اشتغال زنان بر تأخیر در سن ازدواج در تهران	پیمایش بر روی تعداد ۲۵۶ نفر	پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی
	۱۳۸۵	کتعانی، محمدامین	پیوند سنت و نوسازی در افزایش سن ازدواج: نمونه ایرانیان ترکمن	روش اسنادی، تحلیل ثانویه داده‌های سرشماری و آمارگیری‌های نمونه‌ای	نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران
	۱۳۸۶	علی قاسمی اردهالی	تأثیر محل زندگی (روستا / شهر) بر زمان ازدواج زنان در ایران	تحلیل ثانویه داده‌های طرح خصوصیات اقتصادی و اجتماعی خانوار - مرکز آمار ایران - ۱۳۸۰	فصلنامه روستا و توسعه
	۱۳۹۰	حبیب‌پور گتایی و غلامرضا غفاری	علل افزایش سن ازدواج دختران	پیمایش در شهرهای تهران، مشهد خرم‌آباد، ساری، سنندج	نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران
	۱۳۹۰	دراهمکی، احمد و حسین محمودیان	تأخیر در ازدواج: انطباق یا بحران؟ نگاهی واکاوانه به سن ایده‌آل ازدواج	پیمایش بر روی دختران دانشجویان تحصیلات تکمیلی در خوابگاه‌های	نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران

کشور	سال انتشار	نویسنده	عنوان مطالعه	نوع مطالعه و منبع داده‌ها	محل انتشار
			دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تهران	دانشگاه تهران	
	۱۳۹۲	محمودیان، حسین، فاطمه ترابی و سراج‌الدین محمودیانی	تفاوت‌های جنسی تعیین‌کننده‌های سن ازدواج افراد در آستانه ازدواج در شهر کرمانشاه.	پیمایش بر روی ۴۰۰ زوج در شرف ازدواج	نامه انجمن جمعیت شناسی ایران
	۱۳۹۴	میرزایی و قربانی	جهت‌گیری ارزشی مادی‌گرایانه-فرامادی‌گرایانه و زمان‌بندی ازدواج (مطالعه موردی: مردان و زنان در شرف ازدواج استان کهگیلویه و بویراحمد)	شرف در بر روی افراد استان کهگیلویه ازدواج در بویراحمد و	(، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران
	2010	Torabi, F. & A. Baschieri	Ethnic differences in transition to first marriage in Iran: The role of marriage market, women's socio-economic status, and process of development	Secondary analysis of DHS data 2000, Census 1986, 1996, Survey on socio-economic characteristics of families in 2001	Demographic Research
India	1982	Srivastava, J. N.	Determinants of age at marriage in Uttar Pradesh	Secondary analysis of provincial data in 1961 and 1971	Luchnow, India, Lucknow University, Department of Economics, Population Research Centre
	1993	Audinayana, N.	Determinants of female age at marriage in rural Andhra Pradesh: Multivariate analysis	Survey on 600 couples in Pradesh in 1984 in India	Demography India
	1995	Audinarayana N. & R. Rajasree	Cultural determinants of age at marriage: an urban experience	Survey on 173 men and their wives during January and February 1991 (marriage cohorts 1978 to 1990)	Journal of Family Welfare
	1998	Das N. P. & D. Devamoni	Female Age at Marriage in India: Trends and Determinants	Secondary analysis of census data, survey on family health, 24 states, 1992-1993	Demography India
	2000	Sheela, J. & N. Audinarayana	Determinants of Female Age at first Marriage in Tamil Nadu: an Analysis of NFHS Data	National Family Health Survey, Tamil Nadu, 1992	Journal of Family Welfare
	2003	Sheela, J. & N. Audinarayana	Mate selection and female age at marriage: a micro level investigation in Tamil Nadu, India	A survey on 600 married women in rural and urban areas in Tamil Nadu	Journal of Comparative Family Studies
	2004	Pande, G.	Persisting young age at first marriage among women in India	Secondary analysis of national survey on Family Health in India 1992 to 1993 The sample: 89777 never married women aged 13-49	Fordham University, PhD Dissertation
	2009	Dommaraju P. V.	Demography, education and marriage age in India	Panel data at state level from 1981 to 1991 census in India	Arizona University, PhD Dissertation in Demography
	2009	Premchand, D	Female Schooling and Marriage Change in India	Secondary analysis of census 1981, 1991, 2001	Population

کشور	سال انتشار	نویسنده	عنوان مطالعه	نوع مطالعه و منبع داده‌ها	محل انتشار
				Two panel data set 1981-1991 and 1981-2001	
	2011	Anja Sautmann	Partner search and demographics: The Marriage Squeeze in India	Census data Kannakta	Paper provided by Brown University, Department of Economics in its series Working Papers with number 2011-12
	2010	Desai, S. & L. Andrist	Gender Scripts and Age at Marriage in India	Human Development assessment survey in India in 2005, 27365 ever married women aged 25-49	Demography
Thailand	1993	Wayachut, J.	Trends and Differentials in Female Age at First Marriage in Thailand over Half a Century	Survey on Population and Health, 1980	Journal of Social Issues in Southeast Asia
Malaysia	1979	Von elm, B. & Ch. Hirschman	Age at First Marriage in Peninsular Malaysia	Cross sectional survey on women recently married aged 25-44 in 1966 to 1967 in Peninsular Malaysia	Journal of Marriage and Family
	2004	Jemain, A. A. & P. A. Ghani	Modeling change in fertility and age of marriage in Peninsular Malaysia	Census 1980	Journal of Technology special
	2007	Peng, T. N.	Trends in delayed and non-marriage in peninsular Malaysia	Data : 20% data of Census 2000	Asian Population Studies
Azerbaijan	2009	Mehdi, G.	Early Marriages in Rural Azerbaijan	Qualitative in depth interviews with 35 men and women aged 13-86 in rural areas of Azerbaijan	Thesis in Gender Studies, Budapest, Hungary
Tajikistan	2006	Shemyakina, O.	The Effect of Armed Conflict in Tajikistan on the Marriage Market and Female Reproductive Behavior	Survey TLSS, 1999 and 2003	University of Southern California, Department of Economics